

Yunus Emre Divanı'nda Yedi Kapı Sembolizmi

Suzan Orçan

0000-0001-9328-0950

Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara, Türkiye

ror.org/00jga9g46

suzanorcan@gmail.com

Öz

Bu çalışmanın konusu, tasavvufta seyr-i sülûk'un Yunus Emre'deki yansımasını yedi kapı sembolizmi üzerinden incelemek ve değerlendirmektir. Çalışmada geleneksel bir sembol olan kapı ve bu kapılarda beliren, Yunus Emre tarafından da birer rumuz olduğu bildirilen; aslan, evren, pir, ruhban, huri gibi mücadele unsurları çözümlenmektedir. Yunus Emre, meşreb ve mizaç açısından Yesevi ve Ekberi gelenek içerisinde yer almaktadır. Bu çalışmada yedi kapı sembolizmi de Ekberi geleneğin mensubu olan René Guénon'un görüşleri ekseninde açıklanmaktadır. Yedi kapı sembolizmi yücelik anlamında gök kapısından geçiş yaparak fiziki bedenden metafizik semalara yükselişi, derinlik sembolizmi olarak da gönül kapısından girişle başlayan manevi yükseliş (seyr-i sülûk) yolculuğunun aşamalarını sunmaktadır. Yedi kapı, yaratılışla birlikte gök katlarından yeryüzüne inişte, tekrar dönüş için işaretlenmiş ve sayılandırılmış olan yedi merhaledir. Zaman ve boyut anlamında bir geçiş işaret eden yedi kapı sembolizmi, derinlik anlamında ise insan bedeninde açılması gereken yedi kilidi temsil etmektedir. Dolayısıyla kapı sembolü, gerçek anlamının ötesinde çok katmanlı bir temsiller bütününe dönüşmektedir. Bu bütün *Yunus Emre Divanı*'nda her temsil boyutuyla birlikte yer bulmaktadır. Birinci kapıdan geçişle birlikte beliren her kapıdaki mücadele unsuru sembolik anlam taşımakta, bir çeşit sınanma olarak ortaya çıkması ile birlikte talibin idrakinin açılmasında, olgunlaşmasında ve manevi bilgiyi edinmesinde önemli bir unsur olma özelliği göstermektedir. Genel anlamda bu çalışmada Yunus Emre'nin şiirlerinde açık kapıdan girerek fanilikten bakiliğe olan ilk adımını atan seçilmiş kişinin, gerekli mücadeleyi verebildiği takdirde kurtuluş kapısı olan yedinci kapıdan geçerek beşeriyetin sunduğu sınırlılıklardan kurtulabildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca kadim geleneklerde kendi özgünlükleri ve farklılıklarıyla beraber benzer sembol ve unsurların mevcudiyetine dikkat çekilerek sembolik düzeyde yansımasını bulan karşılaştırmalara yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Tasavvuf; Yunus Emre; Yedi Kapı; Sembolizm; Manevi Yükseliş; Seyr-i Sülûk

Öne Çıkanlar

- Tasavvuf meşreb ve mizaçlara göre farklı usullere sahiptir ve bu manada Yunus Emre, meşreb ve mizaç açısından Yesevi ve Ekberi geleneğin içinde yer almaktadır.
- Seyr-i Sülûk; yaratılıştta, yeryüzüne inişte mertebelendirilmiş olan, geri dönüş yolculuğunda birer işaret hükmünü taşıyan yedi merhaleyi barındırmaktadır.
- Yedi kapı sembolizmi, mekânsal bir geçişten ziyade zaman ve boyut anlamında bir geçiş işaret etmektedir.
- Açık kapı, Allah'a dönüş hakikatini; kapalı kapı, kurtuluşun yolunun kesilmesini sembolize etmektedir. Kapıdan geçmek, dünyaya sırt çevirmek anlamına gelmektedir.
- Kapıdan girmekle fanilikten bakılığe geçiş yapan kişi, her kapının sunduğu imtihanı geçebildiği takdirde yedinci kapı olan kurtuluş kapısına erişebilmektedir.

Atıf Bilgisi

Orçan, Suzan. "Yunus Emre Divanı'nda Yedi Kapı Sembolizmi". *Eskiyeni* 53 (Haziran 2024), 833-862.

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	02 Nisan 2023
Kabul Tarihi	30 Haziran 2024
Yayın Tarihi	30 Haziran 2024
Hakem Sayısı	İki İç Hakem - İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin - intihal.net
Etik Bildirim	eskiyenidergi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
S. Kalkınma Amaçları	-
Lisans	CC BY-NC 4.0

Seven Gates Symbolism in Yunus Emre's Dīwān

Suzan Orçan

0000-0001-9328-0950

Minister of National Education, Ankara, Türkiye

ror.org/00jga9g46

suzanorcan@gmail.com

Abstract

This study aims to analyse and evaluate the reflection of al-Sayr al-sulūk (journeying and initiation), of Sufism, in Yunus Emre through the symbolism of the seven gates. The study includes the analysis of the gate, which is a traditional symbol, and the elements of struggle that appear on these gates, such as lion, universe, pir, priest and houri, which are reported to be signs by Yunus Emre. Yunus Emre is in the Yasavī and Akbarī traditions in terms of disposition and temperament. In this study, the symbolism of the seven gates is discussed in the context of the views of René Guénon, a member of the Akbari tradition. The seven gates symbolism presents the ascension from the physical body to the metaphysical spheres by passing through the sky gate in the sense of sublimity, and as depth symbolism, it presents the stages of the spiritual ascension (al-sayr al-sulūk) journey that begins with the entrance through the gate of the heart. The seven gates are the seven stages of the descent from the celestial levels to the earth, marked and numbered for the return at the time of the creation. The seven gates symbolism indicates a transition in terms of time and dimension, and in the sense of depth, it represents seven locks that need to be opened in the human body. Therefore, the gate symbol turns into a multi-layered set of representations beyond its real meaning. This whole finds a place in Yunus Emre Dīwān with every dimension of representation. The element of struggle at each gate, which appears upon passing through the first gate, has a symbolic meaning, and with its emergences as a kind of test, it is an important element in the expansion of the disciple's perception, maturation, and acquisition of spiritual knowledge. In general terms, in this study, it has been concluded that in Yunus Emre's poems, the chosen person who takes the first step from mortality to eternity by entering through the open gate can get rid of the limitations offered by humanity by passing through the seventh gate, which is the gate of salvation, if he can put up the necessary struggle. In addition, comparisons that are reflected at a symbolic level are also included, drawing attention to the existence of similar symbols and elements in ancient traditions, with their own uniqueness and differences.

Keywords

Mysticism; Yunus Emre; Seven Gates; Symbolism; Spiritual Ascension; al-Sayr al-sulūk

Highlights

- Sufism has different methods according to disposition and temperament, and in this sense, Yunus Emre is within the Yasavî and Akbarî tradition in terms of disposition and temperament.
- al-Sayr al-sulûk contains seven stages that were graded in creation and descent to the earth, each of which serves as a sign on the return journey.
- The symbolism of the seven gates indicates a transition in terms of time and dimension rather than a spatial transition.
- The open gate means the reality of returning to Allah; The closed gate symbolizes the blocking of the path to salvation. Passing through the gate means turning your back on the world.
- The person who passes from mortality to eternity by entering the gate can reach the seventh gate, the gate of salvation, if he passes the test presented by each gate.

Citation

Orçan, Suzan. "Seven Gates Symbolism in Yunus Emre". *Eskiyeni* 53 (June 2024), 833-862.

Article Information

<i>Date of submission</i>	02 April 2023
<i>Date of acceptance</i>	30 June 2024
<i>Date of publication</i>	30 June 2024
<i>Reviewers</i>	Two Internal & Two External
<i>Review</i>	Double-blind
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - Turnitin - intihal.net
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
<i>Grant Support</i>	No funds, grants, or other support was received.
<i>Complaints</i>	eskiyenidergi@gmail.com
<i>S. Development Goals</i>	-
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0

Giriş

Bu çalışma Yunus Emre Divanı'nda yer alan “yedi kapı” sembolizminin manevi yolda ilerlemenin sembolik durakları olarak göstermiş olduğu alegorik ve metaforik anlatımın çözümlenmesini amaç edinmektedir. Tasavvuf meşreb ve mizaçlara göre farklı usullere sahiptir ve bu manada Yunus Emre, meşreb ve mizaç açısından Yesevi ve Ekberi geleneğin içinde yer alır.¹ Bu minvalde de çözümlenmede Ekberi geleneğe mensup olan René Guénon'un izahları odağa alınmıştır.

Diğer bağlamda, çalışmada benzer unsurların din, hermetik inisiyasyon, mitoloji ve sanat gibi alanlarda kullanımlarının tespit edilmesiyle sembolik düzeyde yansımaları bulan karşılaştırmalara da yer verilmektedir. Dini inisiyasyon kategorisinde yer alan inisiyatik yolculuk kapsamında değerlendirilen bu sembolizm, yükseliş anlamında tezahür eden yücelik tasvirleri ve insanın kalbine yönelmesi anlamında derinlik tasvirleri ile birlikte çözümlenecektir.² İçsel yolculuğun dış unsurları olan kişi, aslan, ateş denizi, pir, ruhban, huri gibi varlıklarla yansıtılması alegorik ve sembolik bazı öğeler barındırmakla birlikte, bu öğeler sır bilgisinin üzerindeki örtü, ayrıca geçiş yolculuğunun zorluklarının ifadesinde birer temsil niteliği göstermektedir. Yedi kapı insanın kurtuluşa erebilmesi için açmak zorunda olduğu yedi bedenidir.³ İnsanın bedeninde mevcut yedi kilidin açılması ve karşılaşılan imtihanları aşmak suretiyle erişebileceği kendi özü veya hakiki benliği ile yeniden bütünleşmesi, inisiyatik bir maceradır.

Türk kültüründe önemli bir yeri olan Yunus Emre, üzerinde en çok araştırma ve inceleme yapılan şahsiyetlerden biridir. Bu yönüyle disiplinler arası bir özellik gösteren Yunus Emre, pek çok açıdan araştırma konusu olmuştur. Yunus Emre'de kapı sembolizmi de karşılaşılan önemli hususlardandır. Tasavvufta dört kapı, kırk makam şeklinde kullanılan kapı sembolizmi Yunus Emre'de de yer almaktadır. Bu konuyla ilgili gerek müstakil çalışmalara gerekse dolaylı olarak değinilen araştırmalara rastlanmaktadır.⁴ Bunun dışında yedi sayısı da Yunus Emre'de sayı sembolizmini içeren çalışmalarda görülmektedir.⁵ Yunus

¹ Mehmet Aysoy, “Ekberi Gelenek ve Yunus Emre”. “21-ci əsrdə Yunus Əmrəni anlamaq” Beynəlxalq Yunus Əmrə Simpoziumu (Bakı: AMEA akad. Z.M.Bünyadov adına Şərqişnaslıq İnstitutu, 2021), 226-232; Mehmet Aysoy, “Yunus Emre'nin Tasavvufi Kimliği Üzerine”. *Her Dem Yeniden Doğarız Yunus Emre Yazıları*, Ed. O. Ünlü, S. Ay (Balıkesir: Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi Yayınları, 2021), 179-185.

² Kutsal hem dışsal olarak yükseklik mecazlarında hem de içsel olarak nefsin derinliklerinde yer alır. Tüm gerçeklik seviyeleri insanda mevcuttur. Nitekim küçük evren büyük evreni, insan sonsuz yansıtmaktadır. Dışsal olarak kutsal yücelik tasvirlerinden olan güneş, gökyüzü ve dağlar şeklinde yansıma imkânı bulurken, içsel olarak kutsal derinlik tasvirlerinden olan kalpten yansır. bk. Huston Smith, *Unutulan Hakikat Dünya Dinlerinin Ortak Bakış Açısı*, çev. M. Temelli (Bursa: Verka Yayınları, 2022), 39-40.

³ Fernand Schwarz, *Kadim Bilgeliğin Yeniden Keşfi*, çev. A. M. Aslan (İstanbul: İnsan Yayınları, 2019), 59-60.

⁴ Abdullah Kahraman, “Yunus Emre Dîvân'ında Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Marifet (Dört Kapı)”, *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 1/1 (2017), 1-18; Emrah Dindi, “Türk Dervishi Yunus Emre'nin Şeriat-Hakikat Makamı Namaz, Abdest, Oruç ve Hac Anlayışı”, *Tetkik* 2 (Eylül 2022), 199-228; Mustafa Tanrıverdi, “Yunus Emre'nin Ahlak Anlayışı: Dîvân'daki Ahlak-ibadet İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı), 32.

⁵ bk. Hüseyin Ayan, “Yunus Emre'de Sayıların Sırrı”, *V. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri ve Sevgi Yılı Kongresi*, haz. G. Tanyeri (Eskişehir: Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 1991), 17-29; Ali Yıldırım, “Yunus Emre'nin Şiirlerinde Sayı Sembolizmi”, *Uluslararası Yunus Emre ve Anadolu 'da Türk Yazı Dilinin Gelişimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (Kırşehir: Kırşehir Belediyesi Basın Yayın, 2020), 62-75; Vasfi Babacan, “Yunus Emre Metinlerinde Sayılar”, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 6/15 (2018), 270-304; Talip Çukurlu, “Sayılar ve Yunus Emre”, *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Şöleni Bildirileri Kitabı*, haz. Erdoğan Boz (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, 2010), 165-180.

Emre menkıbelerindeki kapı ve eşik kullanımına farklı çalışmalarda⁶ yer verilse de bu çalışmada kapı sembolizmi farklı açılardan ele alınmaktadır. Yunus Emre’de yedi kat gök, yedi felek şeklindeki açıklamaların yer aldığı kozmolojiyi esas alan ve üç âlem tasavvurunu konu edinen araştırmaların da olduğu görülmektedir.⁷ Yedi kapı sembolizminin bir bütün olarak ele alındığı *Divan*’da geçen 242. şiirin yorumlandığı bir çalışma da mevcuttur.⁸ Bu çalışmanın bağlamı geleneksel sufi irfan şerhidir. Bu makalede ise Ekberi irfan ve hikmet açısından konuya yaklaşılmaktadır. Bütün bu araştırmaların dışında başka araştırma alanlarında kısmen görülen yedi kapının yer aldığı beyitlerin kullanıldığı çalışmalarla da karşılaşılmaktadır. Tüm bu çalışmalar, sahip olduğu bağlam çerçevesinde Yunus Emre şiirinin çok katmanlı anlam alanını sunmakta birer vasıtaya dönüşmektedir.

Bu çalışmada yedi kapı sembolizmi, manevi yükselişin sunmuş olduğu aşamaları sembolik düzeyde yansıtan bir mertebelendirme şeklinde ele alınmaktadır. Aynı zamanda bu kapılarda beliren, birer geçiş imtihanı olan çeşitli unsurların sembolik anlamları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu sembolik anlamların ortaya çıkarılmasında mevcut görüşlere yer verilmekle birlikte hermetik inisiyasyon, mitoloji, sanat, geleneksel sembolizm gibi alanlarda karşılaşılan benzerliklere de dikkat çekilmektedir.⁹

Göksel alanda gerçekleşen her şey bir şekilde göğün etkisindeki yaşamda da meydana gelmektedir. Bu itibarla varlığın bütün düzeylerinde oldukça fazla denklikler mevcuttur. İnsan bedeni Kozmosun bir aynası olarak değerlendirilmektedir. Çünkü yeryüzü hayatı

⁶ Ali Duymaz, “Eşik Kültü ve Taptuk’un Eşiğindeki Yunus Emre”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)* 5/10-11 (2019), 1-19; İbrahim Baz, “Yunus Emre’de Eşik Metaforu ve Aşkın Boyutları”, Yunus Emre Sempozyumu, ed. H. Yekbaş - M. S. Çakır (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2022), 135-156.

⁷ Mehmet Özdemir, “Yunus Emre’de Kozmolojinin Estetik Sunumu”, *Journal of Turkish Language and Literature* 6/3 (2020), 493-518; Suzan Orçan, “Yunus Emre’de İnisiyatik Yolculuk: Üç Âlem Tasavvuru”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 37 (Aralık 2023), 533-553

⁸ Mustafa Tatçı, “‘Bu Yolda Acâib Çok: -Yünus Emre’nin Bir Şiirinin Yorumu”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 2/4 (2007), 740-749.

⁹ İnisiyatik süreçlerde yer alan aşamalar ve sahip olunan sembolizmin içeriği, Hermetizm’deki “Büyük Eser” (*Le Grand Euvre*) ile inisiyatik yolculuğun aynı olduklarını açığa çıkarmaktadır. Nihayetinde elde edilmesi amaçlanan İlahi Nur’un, her maneviyatın esas özü olduğu görülmektedir bk. René Guénon, *İnisiyasyona Toplu Bakışlar*, I-II. çev. M. Kamık (Ankara: Hece Yayınları, 2010), 260. Bu minvalde Eski Mısır Hermetik İnisiyasyon uygulamalarının yer aldığı *Zümrüt Tabletler Risalesi*’ndeki bilgiler de sembolizmde sahip olunan ortaklıklar nedeniyle aynı maneviyat yolcusunun geçiş ayını olarak tanımlanabilecek süreçlerden geçmesini yansıtmaktadır. İslam kaynaklarında Hz. İdris olduğu düşünülen Hermes, tüm kültür ve medeniyetlere ait ortak bir şahsiyet olarak bir evrenselliğe sahiptir. Eski Mısır bilgelerine göre nefse hâkim olmanın yolu beden, ruh ve fikrin tamamen değişmesinden ve tüm kötülüklerden arınmasından geçerd. Kalp, akıl ve irade terbiye edilmek zorundaydı. Kâinatın batını kuvvetleriyle içsel bir bağlantı kurabilmek zorlu bir mücadelenin ardından gerçekleşebilecekti. Bu temel öğreti üzerinde şekillenen tüm ezoterik öğretilerin ortak özelliği olan inisiyasyon merhaleleri evrensel olma niteliğine sahiptir. bk. Mahmut Erol Kılıç, *Hermesler Hermesi, İslam Kaynakları Işığında Hermes ve Hermetik Düşünce* (İstanbul: Sufi Kitap, 2017), 26.

Ayrıca yedi kapı sembolizminin mekânsal konumlanma şeklinde yansıdığı *H. Yusuf* dizisinde yer alan örnek de dikkat çekicidir. 11. Bölüm’de, Potifar’ın sarayına satılan *H. Yusuf*, kendisine refakat eden, eğitiminden sorumlu kişi olan saray vekil harcı Hunifer tarafından sarayda gezdirilir ve ona sarayın odaları tanıtılır. Bu tanıtımda Züleyha ve Potifar’ın çok yakın ve samimi dostlarının ağırlandığı odaya ulaşmak için her kapıdan bir diğerine geçişin sağlandığı yedi kapıdan geçmek gerektiği açıklanmaktadır. Her kapı bir odaya açılmakta, girilen her kapının tam karşısında bir başka kapı ile bir diğer odaya geçiş yapılmaktadır. Bu şekilde artarda sıralanmış tam yedi kapıdan geçmek suretiyle yedinci kapının ardındaki odaya geçiş yapılmaktadır. Bu kapıların anahtarları ise sadece Potifar’ın eşi Züleyha’da bulunmaktadır. Bu kapılar kilitlendiği takdirde hiç kimse o özel odaya giremez veya oradan çıkamaz. bk. Farukullah Selahşur, *H. Yusuf* (İran Televizyon Dizisi, 2008), 11/4:25.

gökteki yapı ve dinamiği yansıtmaktadır.¹⁰ Bu itibarla bir ekseninde, merdivende, sütunda, direkte, ağaçta, dağda yükselme şeklinde dışsal tezahür alanında gerçekleşen durum değişimi aynı zamanda insanın kendi nefsinde kat ettiği yedi kapılı bir derinlik boyutunu da aksettirmektedir. Bu minvalde her bireyin içinde mevcut olan açık kapıya yönelmesi, hem birbiri ardına sıralanan zorlu yolculuk ve sınanma süreçlerini, hem de uygun mücadelenin verilmesiyle birlikte temin edilen anahtarla varlıksal durum değişimini ve saflaşmayı ifade etmektedir. Açılan her kapı bireyi bir diğer kapı önüne taşımakta, temin edilen her durum değişimi ve idrak ile birlikte manevi yükselişin aşamaları kat edilmektedir. Ancak bu durum değişimleri her düzeyde başka bir dizi yeni kapılarla (dörtlü/yedili) karşılaştırmaktadır. Nitekim sadece bir dizi yedi kapı yoktur, kapılar içinde kapılar mevcuttur. Dolayısıyla “insanların kapısı”ndan girip, “tanrıların kapısı”ndan çıkana kadar geçilen pek çok kapı sembolü mevcuttur.¹¹

Yunus Emre'de farklı farklı bağlarla yer bulan kapı sembolizmi ve bu sembolizmin sahip olduğu anlam açılımına sahip olan çeşitli semboller yedi sayısının sahip olduğu seviye yükseltici mahiyeti gözler önüne sermektedir. *Yunus Emre Divanı*'nda yer alan özellikle 242. şiirin tamamı yedi kapı sembolizminin bütününe yansıtan bir mahiyetle ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında diğer şiirlerde de karşılaşılan yedi kapı, kapı ve yedi sayısı ile ilgili kullanımların tümü aynı anlam alanıyla inisiyatif derecelerin yansımaları sunmaktadır.

1. Mertebeler ve Yedi Sembolizmi

Yedi sayısı tüm geleneksel öğretilerde mevcut bir sembolizme sahiptir. Hintliler'de yedi deva, eski İran'da yedi amishapand, Kildanilerde yedi melek, Kabbala'da yedi sefirot, Hristiyan Apokalipsi'de yedi baş melek mevcuttur. Yedi gök, yedi madde, ruhun yedi mertebesi, yedi farklı âlem, gökkuşağının yedi rengi, gamın yedi perdesi, insan vücudunda yedi çakra vardır. Tüm bu yansımalarıyla birlikte kâinatı kuşatmış olan yedi sayısı, insanın bedeninde yaşayacağı bir manevi olgunlaşmayı ve ruhsal gelişimin yedi mertebesini de temsil etmektedir.¹² Nitekim ruhun tanınması gereken yedi varoluş tabakası vardır. Bu tabakalar yedi sanat olarak nitelenmektedir.¹³

Buddha'yı dünyanın ucuna taşıyan “yedi adım” sembolizmi de yedi kozmik kat olarak tanımlanan her biri yedi gezegenler arası gök katından geçilerek “dünyanın zirvesi”ne ulaşılmasını ifade etmektedir. Yanılısma içinde yaşayan herkesin bağlı olduğu yasa olan kozmik zaman, Buddha için zamanın aşkınlaşması ile geçerliliğini kaybetmektedir. Kozmik zaman tersine döndürülerek başlangıç durumuna erişilebilmektedir. Yedi kozmik düzeyin

¹⁰ Mircea Eliade, *Babil Simyası ve Kozmolojisi*, çev. M. E. Özcan (İstanbul: Kabcacı Yayınvevi, 2002), 38-40.

¹¹ Kapı sembolizmi tasavvufta özellikle “dört kapı” olan “şeriat, tarikat, marifet, hakikat” şeklinde yer almaktadır. Dört kapı, tarikat mensubunun manevi yolculuğu sırasinda geçmesi gereken dört aşamayı temsil etmektedir. bk. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabcacı Yayıncılık, 2016), 100-111; Abdurrahman Güzel, *Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı El Kitabı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2014), 184. Hakikate ulaşma, dört katmanlı bir eğitimden, dört kapıdan geçmeyi gerekli kılmaktadır. İç içe olan kapılardan her biri, diğerini tamamlamaktadır. bk. Bilal Kemikli, *Sufiyim Halk İçinde Yunus Emre* (İstanbul: Sufi Kitap, 2022), 90. Yunus Emre de dört kapı sembolizmine şiirlerinde yer vermektedir: “Kırk bin kırk dört tabakât meşâyih evliyâlar/ Dört kapudur kırk makâm dem evliyâ demidür”. bk. Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin* (İstanbul: H Yayınları, 2008), 2/107.

¹² Kılıç, *Hermesler Hermes, İslam Kaynakları Işığında Hermes ve Hermetik Düşünce*, 32-33.

¹³ Seyyid Hüseyin Nasr, *İnsan ve Tabiat*, çev. Nabi Avcı (İşaret Yayınları: İstanbul, 1988), 134.

geçilmesi, Buddha'yı dünyanın “Merkez”ine aktarmakta ve onu dünyanın yaratılış anıyla yeniden bütünleştirmektedir. Böylece zaman ve mekân aşkınlaştırılmaktadır.¹⁴

Eksenel semboller olan ağaç ve direk ile birlikte merdiven sembolü de üzerinde sürekli iniş çıkışın sağlandığı kâinatın eksenini remzeder. Ağaç ve direk sembollerinin yanı sıra merdivende iki dikey çubuğu birleştiren yatay şekilde sıralanan basamakların mevcudiyeti âlemlerin üzerinde hiyerarşik bir şekilde yükselen âlemleri, Külli Varlık'ın çeşitli derecelerini ifade etmektedir. Bu dereceler gök katlarını, yüksek varlık mertebelerini yansıtmaktadır. Mitra gizemlerinde yer alan yedi basamağı ile yedi gezegene denk gelen merdiven sembolü, her basamağı ile yeni bir inisiyasyon seviyesini aşmayı temsil etmektedir. Bu basamaklar aynı zamanda birçok ilimle de bağlantılı görülmektedir. Ancak inisiyasyonun yüksek derecelerini ifade eden bu ilimler en derin anlamında geleneksel ilimlerdir.¹⁵

Mitra gizemlerinde her biri farklı bir madenden olan yedi basamaklı merdivenin kabul ayinlerinde göğe yükselme sembolizminin bir yansıması olarak kullanılması yedi sayısının yükseliş yolculuğundaki aşamaları sunması açısından önemlidir. Bu törenlerde dikkati çeken yedi basamaklı merdivenin ilk basamağının kurşun, ikinci basamağının kalay, üçüncü basamağının tunç, dördüncü basamağının demir, beşinci basamağının para alaşımı, altıncı basamağın gümüş ve yedinci basamağın altın olmasıdır.¹⁶ Yedi gökten geçmenin sembolik düzeyde yansımasını oluşturan bu yedi basamak, aynı zamanda simyevî dönüşümün aşamalarını sembolik düzeyde aksettirmektedir. Nitekim nefsi dönüştürme sanatı olan simya, nefsin kurşun olarak temsil edilen ağır ve kaotik yapısından saflaştırılarak altına dönüştürülmesidir.¹⁷ Sırasıyla madenle temsil edilen basamakların en karışımli hâlden saflaşmaya doğru bir geçişi barındırması, nefsin yükselmesi ve saflaşması anlamında kat ettiği yedi aşamayı sunmaktadır. Sümer'de yedi dağ aşmak, yedi kapı geçmek gibi kullanımların olması da aynı sembolizmi yansıtmaktadır.¹⁸

Hermetizm'de Üç Yüce Düzlem'in her biri “Yedi Küçük Düzlem”e, Bu düzlemlerin her biri de yine yedi alt düzleme ayrılmaktadır. Her bir bölüm uçlarda birbirlerine karıştığından net bir ayırım yapmak zordur. Maddeyi bir enerji biçimi olarak gören öğretilerin tümünde ayırımı sağlayan şey, titreşim oranının azlığından çokluğuna olan gidişattır. Düşük oranda olan titreşim maddeyi daha kesif hâle getirirken, titreşimin artmasıyla “Madde Düzlemi”, “Eterik Düzlem” ve “Enerji Düzlem”ine doğru sıradan insanı aşan boyutlara olan yükseliş temin edilmektedir.¹⁹ Sayı olarak yedi, Tanrısal Merkez içre dinlenmenin de sembolüdür. Yedi, bu dünyada görünen Mutlak Ereklik ve Tamlik simgesidir. Yeryüzündeki unsurlar üzerinde Tanrısal bir Mühür'dür.²⁰ Bu doğrultuda mevcut olan yedili tasnif, değişmez bir yasa olma hususiyeti göstermektedir.

Genel anlamda bu şekilde özetlenebilecek yedi sayısı ile ilgili derecelendirmelerin temsili boyutu özellikle yedi kapı sembolizmi ile denklik sağladığı oranda ve inisiyatik merhaleleri

¹⁴ Mircea Eliade, *İmgeler ve Simgeler*, çev. M. Ali Kılıçbay (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2022), 88-89.

¹⁵ Guénon, *Mukaddes İlimin Sembolleri*, 393-396.

¹⁶ Eliade, *İmgeler ve Simgeler*, 59.

¹⁷ Titus Burckhardt, *Simya Sembolizm ve Dünya görüşü*, çev. M. Temelli (Ankara: Verka Yayınları, 2017a), 31.

¹⁸ Muazzez İlmiye Çığ, *İbrahim Peygamber Sümer Yazılarına ve Arkeolojik Buluntulara Göre* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1997), 96.

¹⁹ Üç İnişiye, *Hermetik Felsefe ve Yedi Kozmik Yasa*, çev. S. Terek (İstanbul: Destek Yayınları, 2019), 85-86.

²⁰ Martin Lings, *Simge ve Kökenörnek Oluşum Anlamı Üzerine*, çev. S. Sahra (Ankara: Hece Yayınları, 2003), 110.

yansıtma özelliğiyle ele alınmıştır. Nitekim yedi sayısı çok farklı bağlamlarda da bir temsil niteliğindedir²¹

2. Yunus Emre'de Yedi Kapı

Yunus Emre'nin şiirlerinin geneline nüfuz etmiş olan geleneksel sembolizm, insanı yitlik tamlığına taşıyan birer aşama olarak ortaya çıkmaktadır. Nefis ve cisim düzlemlerine manevi arketipleri yansıtan her şey semboldür.²² Görünen her şey, âlemi donatan her bir unsur kendisinin ötesinde olanın işaret edicisidir.²³ Bu doğrultuda özellikle yedi kapı ve her kapıda karşılaşılan unsurların sahip olduğu sembolizm de insanın sahip olduğu yedi beden varlığını ve bu bedenlerden geçilmesiyle, her bir bedenle yüzleşmek ve oradaki kilidi açmak suretiyle erişilecek olan hakiki benliği işaret etmektedir. Üzerinde çok durulan yedi sayısının sembolizmi ve aşılma zorunda olunan bu yedi mertebe her insan için geçerli olan merhalelerdir. Bu mertebeler sembolik bir biçimde batını muhtevalı eserlerde yer bulur ve muhatabını bulduğunda gerekli aktarımı sağlar. Nitekim Yunus Emre'de bu kullanımlar sembolik açılımları ile birlikte yer bulmaktadır.

Ol sultanın halvetin yedi hücreci vardır

Yedisinden içeri seyran kılasım gelir

Her kapıda bir kişi yüz bin çerisi vardır

*Aşk kılıcın kuşanıp cümle kırasım gelir.*²⁴

İnisiyatik yolculukta geçilmesi zorunlu olan bu yedi kapı aynı zamanda hem can güçleri hem de ölümcül günahır²⁵ ve gönülde menzilleri bulunmaktadır. İnsanın cennetten düşüşünün öncesinde gönülde sayılandırılmış olan, tekrar dönüş yolculuğunda doğru yönün tayininde birer işaret hükmünü taşıyan duraklardır.²⁶ Nitekim Hermetik öğretilerin tümünde “eve dönüş” kavramı mevcuttur.²⁷ Bu itibarla inisiyasyon, eve geri dönüş yolculuğudur. Cennetten düşüşün ardından gerçekleştirilecek olan yedi duraklı bir yolculuktur.

Cennet kapıları sadece ölümün ardından mükâfat olarak sunulan mekâna geçiş vasıtaları olarak düşünüldüğünde dünya hayatındaki işlevselliğini yitirmektedir. Bu itibarla bu kapılar aynı zamanda insanı cennete ulaştıracak olan davranışlardır. Cennet ve mertebeleri, ölüm sonrasını olduğu kadar bu dünyayı da işaret ederek insanın tabiatının ve mertebesinin hallerine tekabül etmektedir.²⁸ Ezel, her zaman olan ve her zaman olacak olan; sürekli

²¹ Samuel Henry Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, çev. Alâeddin Şenel (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1993), 41; Mehmet Alparslan Küçük, “Türk Destanlarında “Sayı” Motifinin Dinî Yansımaları”, *Gazi Türkiyat Dergisi* 1/13 (2013), 102-104; Reyhan Keleş, “Yedi Ulu Ozan'ın “Yedi” Sembolizmi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (Güz-Eylül/2017), 52-72; Lazzat Torebekzyzy, “Türk Halk Kültüründe ve Edebiyatında Yedi Sayısı”, *Çeşmi-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E- Dergisi* 8/1 (2021), 82-91.

²² Titus Burckhardt, *Simya Sembolizm ve Dünyaagörüüü*, 45.

²³ Frithjof Schuon, *İslam'ın Metafizik Boyutları*, çev. M. Kanık (İstanbul: İz Yayıncılık, 2010), 175.

²⁴ Turan Karataş, *Yunus Divanı* (Ankara: Hece yayınları, 2019), 230.

²⁵ Yedi ölümcül günah: gurur, açgözlülük, şehvet, çekememezlik, oburluk, öfke ve tembelliktir. Geleneksel sıra bu şekildedir. Bu yedi günahın tam tersi yönde bir güç ve istikamet kazandırıcı bir tarafı da söz konusudur. Örneğin dünyadan çekilen tutku, gönüle doğru ivme kazandırabilir. bk. Lings, *Simge ve Kökenörnek Oluşum Anlamı Üzerine*, 111-113.

²⁶ Lings, *Simge ve Kökenörnek Oluşum Anlamı Üzerine*, 112.

²⁷ Üç İnisiye, *Hermetik Felsefe ve Yedi Kozmik Yasa*, 78.

²⁸ Derya Ersöz, *Ahmet Yesevi, Hakim Ata ve Yunus Emre'de Tanrı Tasarımı* (İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2021), 225.

olandır. Bu itibarla insan da ezeldir ve sürekli olan ve her zaman olacak olmandır. Ezelde bir ayırım olmadığına göre insan; ezelde Tanrı ile birlik halindeydi.²⁹ Cennetteki insan ve düşmüş insan arasında arka planda işlevselliğini sürdüren bir bağlantı mevcuttur. Düşüşte yeniden bir yaratım söz konusu değildir. Bu yüzden insan merkezdeki varlık olma durumunu sürdürmektedir. Bunun göstergesi ise insanın taşımış olduğu geçmiş özlemi ve ilk insanın sahip olduğu bütünlüğün arzusudur.³⁰ Sahip olunan bu arzu, bu zorlu yolculuğu, inişte bırakılan işaretlerin ardından gidip eve, yuvaya dönüşün tek yolu olan bıçak sırtından geçişi mümkün kılabilmiştir.

Yedi kapı sembolizmi, Fatiha sûresindeki yedi ayetin Kur'ân'ın kapıları olarak nitelenmesinde de kendini gösterir. Bu yedi ayetin hakkıyla bilinmesi ve açılması suretiyle Kur'ân'ın içine nüfuz etmek mümkündür. Tasavvuf'ta da bu yedi kapının karşılığı insandaki yedi histir. İnsanın da yedi hissi sayesinde bir şeyi tanıyıp bilmesi idrak etmesi mümkündür.³¹ Yedi kapı, açılabilirdiği takdirde insanın kurtulabileceği yedi bedenidir. Bâtını muhtevalı eserler bu kapıları açmayı sağlayabilir. Ancak bu eserlerin derin anlamları unutulmuş ve yalnızca öykülere ve masallara dönüşmüştür.³²

Yitmiş yidi perde var dostunu arzûlama

Yidisinden geçmedin yakîn arzû kılursun³³

Yidi zindân kapusun Yûnus soynuban çıkdı

Kalmaya sensüz dahı ben gussadan yadaram³⁴

Yunus Emre'de Hakk'a giden yolların, nefsin arınma süreçlerinin çok çeşitli şekillerde aktarıldığı ve bunun sayılandırılarak da ifade edildiği görülmektedir. Yedi sayısı sahip olduğu sembolizmle birlikte geçiş için gerekli olan koşulları sağlayıcı bir hükme sahiptir. Nitekim 298. şiirde ilk dört nişanı belirten Yunus Emre, son üç nişanı gizlediğini belirtir. Beşinciden itibaren bir şeyhe intisap etme gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim dört sayısı dört unsura işaret eder ve âlemimizin maddi kaidelerini oluşturur.³⁵ Bu itibarla dört sayısı arzu, yeryüzünü temsil ederken beş sayısı ile birlikte semalara yükseliş söz konusudur. Bu düzlem de rehbersiz aşılamayacak bir merhaleyi içermektedir:

Vasf-ı hâlim eydiserem vuslat hâlin bilenlere

Yedi türlü nişan gerek hakikate erenlere

Bu yedisinden birisi eksik olursa olmaya

Bir nesne eksik gerekmez bu sarıp yola vuranlara

Yûnus yedi nişan dedi evet üçünü gizledi

Onu dahi eydiverem gelip halvet soranlara³⁶

Yunus Emre'nin 242. şiiri yedi kapı ve geçişte karşılaşılan imtihanları sembolik düzeyde aktarırken birinci kapıya gelene kadar aşılması gereken arınma süreçlerine de yer vermektedir. Şiirin ilk beş beytinde kapıdan geçişe hazırlayan unsurlarla arınma süreçlerine

²⁹ Ekrem Demirli, "Yunus'un Tasavvuf Anlayışının Kurucu Unsurları: Ezeli İnsan ve Kadim Tanrı Arasında Aşka Dönüşen İman", *Darulfunun İlahiyat*, 32, 'Yunus Emre' Özel Sayısı 2021, 62.

³⁰ Lings, *Singge ve Kökenörnek: Oluşum Anlamı Üzerine*, 110.

³¹ Cavit Sunar, *Melamilik ve Bektaşılık* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975), 127.

³² Schwarz, *Kadim Bilgeliliğin Yeniden Keşfi*, 59-60.

³³ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/276.

³⁴ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/245.

³⁵ Guénon, *Mukaddes İlmin Sembolleri*, 331.

³⁶ Karataş, *Yunus Divanı*, 55.

yer verilirken, altıncı beyitten itibaren kapılar ve her kapıda karşılaşılan sınamalar sembolik düzeyde aktarılmaktadır. İlk beyit, insanı görüntüler âleminde yola doğru çeken, yolu işaret eden, hayaller ve yanılsamalar âlemi olan bu dünyanın ötesine açılan yönü göstermekle başlar:

Sûretten gel sıfata yolda safâ bulasın

*Hayâllerde kalmağıl yoldan mahrûm kalasın*³⁷

Ezoterik bir mahiyet içeren dinin bu özel alanı olan yol, Yunus Emre özelinde tasavvuf yolunun sunmuş olduğu derinlik ile ortaya çıkmaktadır. Tasavvufi dindarlık insanların çoğunun güç yetiremeyeceği ve yalnızca seçkin kimselerin sülûk edebileceği yoldur. Herkesin tahammül edemeyeceği, bu nedenle de toplumun geneline farz olmayan hususi bir yol olma özelliği göstermektedir. Bu yol, tıpkı nebevî yol gibi sahihtir.³⁸ Yola girişin mecburi koşulu olan aşk, zorluklar karşısında verilecek olan mücadelenin temel motivasyonudur. Bu aşkı kuşanarak yol alan yolcu tasavvufi terminolojide tâlib, sâlik ve derviş olarak adlandırılmaktadır.³⁹

İbn Arabî'ye göre insanların sahip olduğu yolcu olma özelliği, yokluktan varoluşa çıkışı itibariyle süregelen, Cennet ve Cehennem'e varana dek bitmeyecek olan bir süreçtir. Çile, sıkıntı, tehlike, sınav ve korkular üzerine kurulu olan bu yolculukta rahatlık ve mutluluk aramak beyhudedir. Sürekli ilerleyen ve genişleyen olgular dünyasında yolcu olma niteliği gösteren her insan, yolculuğun gerektirdiği koşulları öğrenmeli ve ona uygun hareket etmelidir. Dünya hayatı bir yol ve yolculuk olarak nitelenmekteyken bir de bu dünyanın ötesine yapılan yolculuk söz konusudur ki dikey ekseninde gerçekleştirilebilen bu sefer, göğün en yüksek tabakalarına erişmeyi amaçlar. Manevi düzlemde gerçekleştirilebilen bu sefer, Cehennem, Araf ve Cennet'in tüm mertebelerinin seyrini temin eder. Yola devam edilmesi hâlinde nur ile özdeşleşen insan, aşk çılgınlığı içinde bulur kendini, tadılmadık ve tanınmadık bir ilahi zevk ile tanışır. Ardından mahv olmak ve gaip olmak gelir. Hazır olan, baki olan, cem olan ve nihayetinde gaip olan insana, eriştiği mertebenin gereği olan şeref giysileri giydirilir.⁴⁰ Bu şekilde yolda ısrarlı olanın önünde açılacak olan kapıların kilidi, yolun sunduğu sınamaların üstesinden gelinmekle elde edilecek olan anahtarların temini ile açılacaktır.

Dünya hayatının sunduğu yolculuktan ayrılan bir sefer olan insanın kendi kalbinin kapısından girerek gerçekleştirebileceği bu dikey yolculuk; uzun, meşakkatli ve tehlikelidir. Zira bu yolculuğun kapısı, her insana açık olan bir kapı değildir. Bu yol, yalnızca bu zorluk ve sınamaları taşıyabilecek fitrat ve kabiliyete sahip olanlar içindir. Kadim zamanlardan beri mevcudiyetini koruyan bu yol, her geleneksel öğretilerde özel ve gizli bir alanda uygulamaları olan ve sembolik düzeyde benzerlikler taşıyan bir inisiyatik serüvendir.

İnisiyatik yolculuk özünde bir dizi sınavlardan geçmeyi ön koşul olarak sürmektedir. Ancak bu sınavlar inisiyasyon sürecinin kendi içinde barındırdığı özel bir alana ait olan sınamalardır. Gündelik hayatın barındırdığı zorluk ve mücadelelerin bu sınavlarla herhangi bir şekilde karşılaştırılması söz konusu değildir. "Dini inisiyasyon" kategorisinde yer alan inisiyatik yolculuk, çok daha çetin sınamaların yer aldığı herkese açık olmayan bir mahiyet

³⁷ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/263.

³⁸ M. Mustafa Çakmaklıoğlu, *İbn Arabî'ye Göre İbadetlerin Manevi Yorumları* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 47-49.

³⁹ Kemikli, "Yunus ve Tenkit", 190.

⁴⁰ İbn Arabî, *Nurlar Risâlesi İttihad'ül Kevnî*, çev. M. Kamık (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 13-27.

içermektedir. Nitekim dünya, kendisinden kaçmaya çalışana, tüm imkânlarıyla varlıkların, bireysel varoluş alanının ve insanı saran tüm nesnelere alanında tutmaya çalışır. Gerçek mahiyetiyle sınavlar, inisiyasyona hazırlık veya giriş özelliği taşıyan ayinlerdir. Bu sınavlar genellikle “yolculuklar” şeklinde yansıtılır. Bu görünüm altında din dışı dünyanın karanlıkları içinde yaşamını sürdüren insanın kurtularak inisiyasyonun “ışığı”na erişmesi yansıtılmaktadır.⁴¹ Acayıplıklar dolu olan bu yolculuk; Hakk’ın müşahedesine giden yolda verilmek zorunda olunan mücadeleyi, aşılmak zorunda olunan engelleri ve sınanmaları bünyesinde barındırmaktadır.

*Bu yolda ‘acâib çok sen ‘acâib anlama
‘Acâib anda ola dost yüzini göresin*⁴²

Varlık, gelişimi süresince çok sayıda değişimlere maruz kalmaktadır. Birer kulluk niteliğinde olan inisiyatik dereceler kat edilecek temel aşamaların tümünü bünyesinde barındırmaktadır. İnsani durumun aşılması anlamına gelen bu değişimler, daha üst seviyelere erişmek için geçilmesi zorunlu olan duraklardır. Bu değişim merhalelerinde zahiri görünümün çözülmesi gerekmemektedir.⁴³ Yunus Emre de dostun yolunun mücâhede yolu olduğunu, müşahedeye giden yolun belli bir çaba ve mücadeleyi gerekli kıldığını dile getirmektedir:

*‘İşk kuşağın kuşangıl dostun yolını vargıl
Mücâhede çekersen müşâhade idesin*⁴⁴

Öte dünyaya geçişi, cehenneme doğru yapılan tehlikeli inişi hatırlatan kahramanların karşılaştıkları sınavlar her zaman bir inisiyasyonun parçasıdır. Ölümsüzlüğü veya onun kadar olağanüstü bir amacı gerçekleştirmek isteyen kahraman cehenneme inişin risklerini göze almaktadır.⁴⁵ Nitekim Yunus Emre’de belli bir sembolizm ile aktarılan Aşk şehrine erişimin güçlüğü, su ve ateşten geçilmesi suretiyle gerçekleştirilmek zorunda olunan arınma süreçleri ayrıntılı bir şekilde yer bulmaktadır.

*Bundan ‘İşkun şehrine üç yüz deniz geçerler
Üç yüz deniz geçübün yidi Tamu bulasın*⁴⁶

Yunus Emre’nin sunduğu yolun koşulları dört unsurla görselleştirilen geçişi zorunlu kılmaktadır. Kesif ve yoğun olan, insanı maddenin içine hapseden bu dört unsurdan özgürleşme, manevi fakirliğin hakiki manasını sunan bir sembolizme dönüşmektedir. Nitekim maddeden ayrılış, insanı en çok zorlayan aşamayı barındırmaktadır.

Bir “yokluk” ve “boşluk” bilinci, fakir kelimesinin anlamını sunan bir fakr duygusu, tasavvufta talibin mürşide “bağlanması”nda zorunlu bir unsurdur. “Açık Kapı” sembolü bu anlamı barındırmaktadır.⁴⁷ Bu doğrultuda yola girmenin ve kapıdan geçmenin ön koşulu belli bir arınmayı, sadeleşmeyi, manevi bir fakirliğin tesisini temin etmektir.

Unsurlar arasında su, diğer unsurlara göre daha üstün bir konumda gözükmektedir. Bu üstün gözükmeyenin nedeni de tüm geleneklerde suyun “evrensel cevher”in hususi sembolü

⁴¹ Guénon, *İnisiyasyona Toplu Bakışlar I-II*, 253, 256-258.

⁴² Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/263.

⁴³ Guénon, *İnisiyasyona Toplu Bakışlar I-II*, 265.

⁴⁴ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/57.

⁴⁵ Eliade, *İmgeler ve Simgeler*, 215.

⁴⁶ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/263.

⁴⁷ Martin Lings, *On Birinci Saat*, çev. U. Uyan (İstanbul: İnsan Yayınları, 2016), 114.

olmasıdır. Ancak her ne şekilde olursa olsun fizik mahiyetinde bir temizlenme veya hijyen ile bağlantısı olmayan bu arınma biçimi, temelde ruhi ve manevi bir anlam alanındadır. Burada önemli olan varlığın farklılaşması ve sadeleşmesidir. Bu sadelik de varlığın sahip olduğu ilk duruma erişmesini ifade eder. Nitekim bireyin inisiyatik titreşimi elde edebilmesi bu sadeliğin elde edilmesine bağlıdır. Manevi etki, ancak dünyevi hiçbir ahenksiz “ön oluşumlar”la karşılaşmazsa temin edilebilmektedir.⁴⁸ Arınmanın en güçlü unsurlarından biri olan ateş de insanı ruhsal ikinci ve üçüncü doğumlarına hazırlayan bir unsur olma işlevi göstermektedir:

*Yidi Tamu'da yangıl her birinde kül olgıl
Vücûdun anda kogıl ayruk vücûd bulasın*⁴⁹

Yunus Emre manevi yolun yolcusunun çile ve arınma sonucunda ulaştığı yedi farklı kapının açılmasıyla birlikte ulaşacağı “aşk şehri”ni, gayretle erişilecek olan bir yüceliş şehri olarak tanımlamaktadır.⁵⁰ Yedi kapının ardında bulunan hakikat, şehir şeklinde remzedilmektedir:

*Hakikatdür Hak şârı yididür kapuları
Dergâhında yüz dürlü gerek kudret göresin*⁵¹

Hakikatin olduğu Hak şehrine girebilmek için geçilmek zorunda olunan yedi kapı vardır. Bu yedi kapı inisiyatik yolculukta mecburi geçiş rotasıdır. Bu geçişte karşılaşılan imtihanları temsil eden unsurlar belli bir sembolizm içermektedir. Bu sembolizm hem sayısal bir temsil ile ortaya çıkarken, hem de çeşitli kişiler şeklinde yansımaktadır. Sembolizmin sahip olduğu çok katmanlı yapı, çok anlamlılığa yol açan bir açılım sunmaktadır. Bu manada yüzeysel anlamdan derin anlamlara doğru katmanlaşan bir yorum ağı da söz konusudur. Bu yüzden çelişki gibi gözüken pek çok alternatif kategoriler söz konusudur. Her ne şekilde olursa olsun çeşitli bağlamlarla değişebilecek bir anlam aktarımı olabilmektedir. Sembolizmdeki benzerlikler kadim öğretilerle ve mitlerle genişleyen bir anlam ağını açığa çıkarmakta, bu vesileyle de mevcut denklikler üzerinde bağlantı kurma imkânı doğmaktadır.

2.1. Teslimiyet Kapısı

Bütün geleneklerde ortak bir kullanıma sahip olan kapı sembolizmi⁵² gerek maddi gerekse de manevi anlamda bir dünyadan diğer dünyaya geçiş özelliği göstermektedir. Önemli bir geçit, bir berzah, iki denizin kavuşum yeri olan kapı, ayette “Evlere kapılarından giriniz.”, hadiste “Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısı.” şeklinde yer alan ve her bünyeye kapısından girilmesi gerekliliğini bildiren bir açılımı da sunmaktadır. Tasavvufta özel olarak eğitimin verildiği mekân Farsçadan alınma bir terkiyle “dergâh”, Türkçede “kapı eşiği” anlamına gelmektedir. Sufi ise marifet kapısının eşiğinde bekleyen o kapıdan ayrılmayan kişidir. Bu doğrultuda kapı, tasavvufta giriş, yol ve tarikat makamı anlamlarını bünyesinde

⁴⁸ Guénon, *İnisiyasyona Toplu Bakışlar I-II*, 258-259.

⁴⁹ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/263.

⁵⁰ Kemikli, *Sufiyim Halk İçinde Yunus Emre*, 76.

⁵¹ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/263.

⁵² Kapı sembolizmi Türk kültüründe de farklı sembolik anlamlarla yer almaktadır. bk. Fatmağül Küçük Tursun, *Türk Kültüründe Kapı ve Eşik*, (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022).

barındırmaktadır.⁵³ Alevilik ve Bektaşilikte de kapı, sembolik anlamda yola girmenin ifadesidir. Zahirî ve batınî ilme işaret eden bir kavram olan kapı, eşikten geçilmesiyle birlikte mahviyet yoluna geçişin vasıtasıdır. Eşikten geçmek, zahirden batına geçiş, bir şekilde boyutlar arası bir geçiş gibi değerlendirilmektedir. Şeriat kapısından girilen kâinatı temsil ettiği düşünülen meydana çıkış ise erkân kapısından gerçekleştirilmektedir.⁵⁴ Kapı ve eşikten geçme sembolizminin başlangıç noktası olan ilk kapı; zahir batın geçidini sunan önemli bir aşamayı sunmaktadır. Yunus Emre birinci kapıda bir kişinin beklediğini belirtir ve eğer teslim olursa bu kapıdan geçeceği bilgisini verir.

Evvelki kapusunda bir kişi durur anda

*Sana eydür teslim ol gel miskinlik bulasın*⁵⁵

İlk kapının imtihanı olarak beliren kişi, bir anlamda yola girmek üzere eşikten geçme arzusunda olan talibi, yoldan çevirmek, dünyaya ve onun sunduklarına mahkûm etmek istemektedir. Eşikten geçme, bu imtihanı aşmak anlamında da yorumlanabilir. Nitekim ilk kapıdan geçen talip için geri dönüş söz konusu değildir. Müspet anlamda bu ilk kapıda teslimiyet hem rehber hem de yolun zorluklarıdır. Bu durumda kapıdan geçişin ön koşulu teslimiyettir.

Yaratılış içerisinde Allah'a doğru olan açık bir kapı vardır; bu açık dünya kapısı ise insandır. Kapının açıklığı Allah'a doğru olan yönü, O'na dönüş hakikatini temsil eder. Hayattayken hor görülerek yönelinmeyen kapı, ölümlerle birlikte kapanmaktadır. İnsan olmanın gerçek anlamı daha öteye bakmayı ve bu kapıdan geçmeyi gerektirmektedir. Allah'a yönlendirdiği için bu kapı merkez kabul edilir. Kapıdan geçmeyi kabul etmeyen kişi bedene mahkûm olur ve bir daha bu kapının eşiklerinden geçmesi mümkün olamaz. Bu eşikte karanlık ve aydınlık birbirinden ayrışır.⁵⁶ Yunus Emre bu açık kapının varlığını işaret ederek bu kapıya davet etmektedir:

Yârenler saladur kapı açıktır

*Bu kapıya gelen mahrum sürülmez*⁵⁷

Tüm kozmik gerçekliğin kapısı olan "kapalı kapı" ise sonsuza dek kendi üzerine kapatılmış, ikiye kesilmiş, kozmik bir selamet umudunu kaybetmiş, sakat bir dünya ve cehennemdir.⁵⁸ Kur'ân'da Hicr Sûresi'nde inkârcılar için gökten kapı açılma ve oradan yukarı çıksalar da inanmayacakları bildirilmektedir: "Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar, yine de 'Herhalde gözlerimiz perdelendi, hatta bize büyü yapılmış olmalı!' derler."⁵⁹ Kapıdan geçmek, dünyaya sırt çevirmek anlamına gelmektedir. Dünyanın sunduğu yanlış bütünlükten ayrılma olan bu geçiş, ayartmalardan uzak bir sığınağa sığınma ve burada inançla kalma koşuluna sahiptir.⁶⁰ Bu koşul, dünyanın sunduğu bağlayıcılığa karşı direnme anlamı içermektedir. Açık kapıdan geçmek aynı zamanda Hak tarafından sunulan

⁵³ Mahmut Erol Kılıç, *Sufi ve Sanat* (İstanbul: Sufi Kitap, 2015), 122-124.

⁵⁴ Murat Boz, "Türk Kültüründe ve Alevi-Bektaşî İnançında Kapı-Eşik Kavramı", *Edeb Erkan Dergisi* 3 (Temmuz-Eylül 2023), 167.

⁵⁵ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/263.

⁵⁶ Frithjof Schuon, *Yansımalar*, çev. N. Koltaş (Ankara: Hece Yayınları, 2006), 63.

⁵⁷ Karataş, *Yunus Divanı*, 255.

⁵⁸ Jean Borella, *Dinsel Simgeçiliğin Bunalımı*, çev. L. F. Topaçoğlu (İstanbul: İnsan Yayınları, 2016), 114.

⁵⁹ El-Hicr 15/14-15.

⁶⁰ Lings, *Simge ve Kökenörnek, Oluşum Anlamı Üzerine*, 128.

çağrıya uymaktır. Bu kapıdan geçmek hem talip olmakla hem de talebin kabulü ile mümkün olan bir boyut sunmaktadır:

*Yûnus Hakk'a kıldı tapu Hak Yûnus'a açdı kapu
Bâkî devlet benim imiş ben kul iken sultân oldum*⁶¹

Yön her ne kadar bu kapıyı bulmak üzere Hakk'a yönelse de zamandan çıkışa götüren bu kapının açılması Allah'ın inayetiyledir. Bu nedenle bir seçilmiş ve kahraman olma hususiyetleri gösterenler ancak kurgunun ötesine geçme cesaretine sahip olabilmektedir. Kapı önüne gelene kadar verilen mücadele, seçilmişliği sağlayan önemli bir hazırlayıcı adım olarak görülmektedir.

Kapı öz bakımından başka bir dünyaya geçit olma özelliğine sahip olan bir semboldür. Kapının kozmik modeli, mekânsal düzeye değil de zamansal ve döngüsel bir düzeye aittir. Gündönümü kapıları olan 'Göğün Kapıları', gerçekte zamandaki kapıları, döngüsel aralıkları işaret etmektedir. Mekânda sabitleşmeleri ikincil bir durum sergilemektedir.⁶² Bu itibarla mekândan ziyade zamansal bir geçişe imkân sağlayan kapı, özellikle gök katları ve gündönümü ile bağlantılı kozmolojik bir görüntüye sahiptir.

Güneşin kendilerinden yıllık yolculuğunun yükseliş ve iniş süreçlerine girdiği iki gündönümüne "kapılar" denmektedir. Aynı zamanda bu kapılardan iki karşıt kozmik eğilim de maddi âleme geçiş yapmaktadır. Bu şekilde döngüsel ve zamansal olan bir gerçeklik, izafi olarak mekânsal kapı sembolizmine dönüşmektedir.⁶³ Bu itibarla kapı sembolizmi gerçek anlamda mekânsal bir kapıyı değil, zamansal geçişin sağlandığı bir geçit olma özelliğine sahiptir.

Aşkınılıkla ilgili sembolizm paradoksal bir yapı ortaya koymaktadır. Bu nedenle bu sembolizmin dindışı bir düzlemde kavranılması imkânsızdır. Düzeylerin kopması ve "öteki dünya" olarak tanımlanan duyu-üstü dünyaya geçiş için "zorlu geçit" olan bıçak sırtı en çok rastlanan kullanımlardandır. Yolun sunduğu çetin şartlar bu sembolizm ile aktarılmaktadır. Kur'an'da inkârcıların dar bir delikten (geçişten, aralıktan) geçmelerinin zorluğundan söz edilmektedir: "Âyetlerimizi yalanlayanlar ve o âyetlere uymayı kibirlerine yediremeyenler var ya, onlara göklerin kapıları açılmaz. Onlar, deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete de giremezler! Biz suçluları işte böyle cezalandırırız"⁶⁴ ayetinde yer alan "iğne deliği", bu zorlu geçidin anlamını yansıtmaktadır. İncil'de de karşılaşılan bu zorlu geçit, dar kapı sembolüyle aktarılmaktadır: "Yaşama götüren kapı dar ve yol çetindir ve bu yolu bulanlar azdır".⁶⁵

Nitekim öteki dünyaya (semaya) geçiş yapıp tekrar dönmeyi amaç edinen kimsenin bunu başarabilmesinin yegâne yolu içinden ancak bir an için geçilebilen, zıt güçleri ayıran tek boyutlu ve zaman dışı olan bir aralıktan geçebilmesidir.⁶⁶ Bu itibarla kapı sembolünün sunduğu anlam alanı kurtuluş için zamandan çıkış ve geri dönüşün vasıtası olma işlevi üzerinde açılım sağlamaktadır. Eşikten geçmek, insanı dünyaya ve onun yanılısalarına

⁶¹ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin* (İstanbul: H Yayınları, 2008), 2/192.

⁶² Titus Burckhardt, *Doğu'da ve Batı'da Kutsal Sanat, Sanatın İlkeleri ve Yöntemleri*, çev. T. Uluç (İstanbul: İnsan Yayınları, 2017b), 104-105.

⁶³ Burckhardt, *Doğu'da ve Batı'da Kutsal Sanat, Sanatın İlkeleri ve Yöntemleri*, 110, 120.

⁶⁴ Kur'an-ı Kerim Meâli (2016), haz. H. Karaman vd. (İstanbul: DİB Yayınları, 2016), el-Ârâf 7/40.

⁶⁵ Matta, VII, 14 akt. Eliade, *İmgeler ve Simgeler*, 102.

⁶⁶ Ananda K. Coomaraswamy (1947) akt. Eliade, *İmgeler ve Simgeler*, 97.

bağlayan çokluğun üstesinden gelmeye, ikiliğin oluşturduğu kutupsallığı çözüldürmeye ve bütünüleştirmeye giden yolun başlangıç hamlesidir. Ancak bıçak sırtından geçmek, kıldan ince kılıçtan keskin bir köprüden geçmek, dar kapıdan geçmek gibi, sınanmaların ve imtihanların çok çetin olduğunu vurgulayan tanımlamalar, yola girmenin ve yolda kalmanın çok da kolay olmadığını, samimi bir inanç, güçlü bir iman ile bu yolda ilerlenebileceğini ifade etmektedir.

Tüm bu açıklamalar doğrultusunda kapı ve eşikten geçme, sembolik bir anlam alanını içinde barındırmaktadır. Evrensel bir sembol olma niteliği ile özellikle inisiyatik yolculukta geçiş için kullanılan önemli bir temsildir. Bu geçiş mekânsal bir geçişten ziyade zamansal bir boyut değiştirme anlamına sahiptir. Bu kapıyı bulmak ve kapı önüne gelebilmek dahi bir seçilmiş olmayı zorunlu kılar. Nitekim kapıyı bulmak için gerekli kararlılık ve dayanıklılık imtihanlarından geçmek zaruridir. Dönüşü olmayan bu geçiş için hem talibin kabiliyeti ve istekliliği hem de Hakk'ın talibe kapının anahtarını vermesi gereklidir. Birinci kapıdan geçiş, talip olmak ve talebin kabulü ve yolun sunduğu her türlü zorluğa teslimiyet ile gerçekleştirilecek olan bir geçiştir.

2.2. İki Aslan Kapısı

Yunus Emre ikinci kapının imtihanını iki aslan olarak sunmaktadır. Bu kapının mücadele unsuru, bu kapıya gelen nicelerini korkutmuş olan iki aslandır:

İkinci kapısında iki arslan vardır anda

*Niçeleri korkutmuş olmasın kim korkasın*⁶⁷

Arslan, kaplan gibi yırtıcı hayvan kategorisinde yer alan hayvanlar zulüm ve kibre delalet etmektedir.⁶⁸ İniyatik yolculukta ve anlatı geleneğinde yer bulan önemli unsurlardan olan aslan, kimi zaman bir canavar, dev, ejderha, griffon, yılan, kartal, timsah gibi yırtıcı hayvanlardan biri şeklinde de sembolik bir yansıma özelliği göstermektedir. Şeklen ifade ettiği biçim her ne olursa olsun, özde kazanılması gereken manevi zaferin temininde önemli bir aşamayı temsil etmektedir. Yırtıcı hayvanlar kategorisinde yer alan bu hayvanların tasvirlerinin sanat eserlerinde, mimaride, tasvirlerde özellikle kapı üzerinde, tokmaklarında yer aldığı kaydedilmektedir.⁶⁹ Bu şekilde mekânsal düzlemin sabit unsuru olan kapının üzerine işlenen semboller vasıtasıyla zamansal ve kozmik yasanın, kutsalın yansıdığı bir vasıtaya dönüşümü sağlanmaktadır. Bu şekilde kapı, gerçek manasının ötesine uzanan zamandan ve mekândan çıkışı hatırlatan metafizik bir olguya dönüşmektedir. Böylece kapı, insan maneviyatında bir hatırlatıcı olma işlevi ile açığa çıkmaktadır.

Kapı ile irtibatlı olan bir başka sembol farklı ülkelerde karşılaşılan “canavar kafası”dır. Kapının herhangi bir yerinde; üstte, tokmakta, kilit taşında karşılaşılan bu sembol, her kültürde bir başka hayvan olarak yorumlanmakla birlikte bu farklı biçimler altında aynı özü taşıyan bir sembolizmin varlığı dikkati çekmektedir. Obur bir dev veya yiyip yutan bir canavarı temsil eden bu figür kimi zaman bir aslan, kimi zamansa bir kartal olabilmektedir. Varlığın zuhur âleminde kalmasını sağlayan, sınırlayan koşullardan kurtulabilmek için

⁶⁷ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/263.

⁶⁸ Şeyh Bâli-i Sofyevî, “Şeyh Bâli-i Sofyevî'nin Telifatından Etvâr-ı Seb'a”, *Halvetî Azizlerinin Etvâr-ı Seb'a Risaleleri*, Haz. F. Yıldız (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2019), 253.

⁶⁹ Burckhardt, *Doğu'da ve Batı'da Kutsal Sanat Sanatın İlkeleri ve Yöntemleri*, 115.

aşılmak zorunda olunan “kapının muhafızı” timsah olarak da temsil edilmektedir. Hentze'ye göre “karanıklığın iblisi” olarak adlandırılan bu figürde “iblis” bilindik anlamından farklı olarak *Vedik Asura*'da yer alan anlamıyla asli olan “iblis”tir.⁷⁰ Karanlık da gerçek manada “yüksek karanlık”tır. Bu itibarla kötücül bir anlam alanının dışında âlemin döngüsünü yansıtan bir anlamın taşıyıcısına dönüşmektedir. Nitekim bu figürün sembolik anlamı “Âlemin Işığı”nın dönüşümlü olarak soğurulup yayılmasını sağlayan “Yüce Özdeşlik”tir. Bu nedenle Coomaraswamy, görünümünün çeşitliliğine rağmen bu figürün “öldüren ve diriltiren” “Tanrı'nın Yüzü” olduğunu belirtmektedir. “Yiyip yutan” olarak nitelenen Zaman'dır. Aynı zamanda da “yok edici” ve “dönüştürücü” işleve sahip olması nedeniyle ilke'yi de temsil etmektedir. İlke “yok edici” ve “dönüştürücü” olması nedeniyle zuhuratı, “lâ zuhur” mertebesine taşıyan “yok edici” ve “dönüştürücü”dür. Bu süreç de ölümün en yüce anlamını ortaya koymaktadır.⁷¹ Dönüşümün mutlak vasıtası olan ölüm metaforu, özellikle sembollerini kullandığı bu yırtıcı hayvanlar aracılığıyla ortaya çıkmaktadır.

Birçok gelenekte karşılaşılan bir sembolizm olan canavarla mücadele, kahramanların veya kabul edilenlerin uçurumlara inmesi ve deniz canavarlarıyla mücadele etmesi kabul ayinlerine özel bir imtihan olma özelliği göstermektedir. Aynı sembolizmin çeşitli şekillerde yansması olarak değerlendirilen hazinenin etrafında nöbet tutan ejderhalar ve onların kutsalı, mutlak gerçeği koruması ve bu canavara karşı kazanılan zaferin de ölümsüzlüğün elde edilmesini sağlaması ayinsel bir sunum arz etmektedir.⁷² Bu sunum kapılardan geçmenin anlam açılımını sunan ölümsüzlüğü elde etme ve kurtuluşa erme gayesini yansıtmaktadır. Bu itibarla masalarda kahramanın yer altına inerek mücadele ettiği canavar, dev veya ejderha da Yunus Emre'nin mücadele ettiği nefis ejderhası da alegorik ve gerçek dışı bir boyut içeren anlatı geleneğinin de içsel yolculuğun derinlik tasvirlerinin aktarımında yer alan insan nefsinin de aynı anlam alanının içindeki mücadeleyi yansıttığı müşahede edilmektedir.

Ejderhaya karşı kazanılan zafer, ölümsüzlüğün fethedilmesi neticesini doğurur. Ejderhanın koruduğu ve yanlarına yaklaşılmasını engellediği nesnelere ölümsüzlüğü temsil etmektedir.⁷³ Engelleri aşan, ağacı veya ölümsüzlük otunu, altın elmaları veya altın postu muhafaza eden canavarı yenen kahramanlar, merkezde bulunan mutlak gerçekliği, kutsallığı ve ölümsüzlüğü temsil eden bu nesnelere elde edebilmektedirler.⁷⁴ Yiğitlik ve kahramanlık göstermek de irfanın gereklerinden biridir. Görünür ve görünmez tüm ayartmalara karşı bir mücadele özelliği taşıyan “canavarla savaşma”, kazanılacak olan manevi zaferin mutlak koşuludur.⁷⁵ Bu itibarla anlatı geleneğinde mevcut olan bu amaç aynı zamanda insanın manevi gayesinin, irfanın temininde de zaruridir. Nitekim Yunus Emre bu masalsi mücadeleye de pek çok şekilde yer vermektedir:

*Nefsim bir ejderha olmuş dönmüş bana hamle eder
Kanaat hey demeze hakikattir yer imdi*⁷⁶

⁷⁰ Anvers (1941) akt. Guénon, *Mukaddes İlmün Sembolleri*, 421.

⁷¹ Guénon, *Mukaddes İlmün Sembolleri*, 419-423.

⁷² Eliade, *İmgeler ve Simgeler*, 177-178.

⁷³ Guénon, *Mukaddes İlmün Sembolleri*, 90.

⁷⁴ Mircea Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, çev. Lale Arslan Özcan (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2015), 366-367.

⁷⁵ Frithjof Schuon, *Dinlerde Biçim ve Öz*, çev. S. L. Gürkan (İstanbul: İnsan Yayınları, 2016), 171.

⁷⁶ Karataş, *Yunus Divanı*, 86.

Varlığın sahip olduğu mevcut duruma göre bu kapı, ya “Kurtuluş Kapısı” ya da “Ölüm’ün dişleri” olacaktır. “Ölümün dişleri” ile karşılaşan sıradan insan, ölümden geçerek başka bir zuhur mertebesine geçmektedir. “Kurtuluş Kapısı” ile karşılaşan insan ise yedinci ışın vasıtasıyla “Güneş’in ortasından geçmeye istidatlı” olan kimsedir. Güneş ile özdeş bir konuma yükselen bu kişi önüne geldiği kapıda kendisine sorulan “Sen kimsin?” sorusuna gerçek anlamda “Ben Sen’im” diyebilecek olan kimsedir.⁷⁷ Kapının imtihanı geçilene dek sürecek bir dönüşüm süreci, erişilmesi gereken yüksek maneviyat derecesini elde edene kadar yaşanacak olan ölüp-dirilme serüveni mevcuttur. Gerekli olgunluk seviyesini yakalayınca kadar insandaki birtakım beşerî unsurlara son vermek zaruridir. Bu geçişte öldürülmesi veya ehlileştirilmesi gereken insan nefesine ait güçler mevcuttur. İnsanın kendi nefsinde kurabileceği denge ve kontrol mekanizması, yırtıcı güçlere karşı bir tesir oluşturabilme kabiliyetini doğurmaktadır. İnsan nefsi bir yönüyle yırtıcı hayvanlara has bazı özelliklere sahiptir. İkinci kapı olan bu geçişte bu özelliklerin tesirinden kurtulmak gerekmektedir. Ancak bu güçlerin tesirinden kurtulmak suretiyle bu iki aslana hükmetmek ve bu kapıdan geçmek mümkündür.

Hayvanî kuvvet, riyâzâtın sona ermesi, tabii şehvetlerin bozulması ve öfke anında nefse hâkim olunması ile tezkiye olur. Bu şekilde yırtıcı hayvanlara has olan özelliklerin hâkimiyetinden kurtulunur. Bu aşamada aynı zamanda kibir, haset ve hırs gibi kötü huylardan temizlenilir. Bu tezkiyeyi gerçekleştiren kimse yırtıcı hayvanlara hükmedebilir. Bu itibarla da vahşi hayvanlar bu kimseye boyun eğerek tâbî olur ve onunla ünsiyet kurarlar. Bu kimse hem yırtıcı hayvanların dilinden hem de kuşdilinden anlar, onların duasını da tesbihini de idrak eder.⁷⁸ Nefsani kuvveler yenildiğinde nuraniyetle örtülür. Bunun neticesinde de Hak Te’ala yüce makamlardan pencere açar. Salikin kalbinin yüceliğe yönelmesi amacıyla Hakk’ın güneşi hakikat nurlarından salike gösterilir. Ancak bu manalarla bilfiil hakikate ulaşamaz. Bu hallere itibar edip ötesine geçmek bütün mücahedeleri ziyan eder.⁷⁹

Çeşitli şekillerde kullanımları görülen tüm bu imgeler, zıtların aşkınlaştırılması, insanlık durumunu belirleyen kutupluluğun ortadan kaldırılması anlamını taşımaktadır.⁸⁰ Bu itibarla içinde tehlike, sınama, zor koşullar ve imkânsızlıklar barındıran tüm bu semboller ağı Hakikat’e ulaşmanın tek yolu olan karşıtların birleşmesi ve aşkınlaşması, insanlıktaki kutupluluğun çözünmesinin koşullarını da sunmaktadır.

2.3. Üç Evren Kapısı

Kâinat, yedi katmandan oluşan yer altı, yeryüzü ve gökyüzünden müteşekkildir. Kâinatın dışına çıkma arzusunda olan insanın öncelikli olarak bu katmanların her birinden geçiş yapması, yaratılışın bütününe görmesi gerekmektedir. Yunus Emre’de yer bulan bu yedi katmanlı yaratılışa şu şekilde yer verilmektedir:

*Yidi kat yir yaratdı ol gevherün nûrından
Yidi kat gök yaratdı ol gevherün buğundan*

⁷⁷ Guénon, *Mukaddes İlmün Sembolleri*, 422-424.

⁷⁸ İbn Sevdokîn, *İdrîs Fası Şeyh-i Ekber İbnü'l-Arabî'nin Fusûs'undan İdrîs Fası'na Şerh*, çev. V. Akkaya (İstanbul: İlk Harf Yayinevi, 2013), 43-44.

⁷⁹ Şeyh Bâli-i Sofyevî, “Şeyh Bâli-i Sofyevî'nin Telifatından Etvâr-ı Seb'a”, 253-254.

⁸⁰ Eliade, *İmgeler ve Simgeler*, 2022, 96.

*Yidi deniz yaratdı ol gevher tamlasından
Tagları muhkem kıldı ol deniz köpüğünden*⁸¹

Yedili bir şekilde sunulan yaratılışta unsurların karşılığı şu şekildedir: Yedi kat yer: toprak, Yedi kat gök: hava, Yedi deniz: su, Yedi cehennem: ateş.

*Yidi Tamu didükleri katlanmaya bir âhuma
Sekiz uçmak eglemeye bunda niye egleneyin*⁸²

*Yidi deniz gördüm anda birisi oddandı
Bu harâbât ehlinün dirler yolu andan geçer*⁸³

Umumi bir sıralama olarak âlem üç katlı olarak tasvir edilmektedir. Bu âlemler; dünyevi âlem, ara âlem ve semavi âlem'dir. Bu üç âlemin ötesindeyse bir âlem olmayan âlemlerin yaratılmamış kaynağı olan “sonsuz” yer almaktadır. Varlığın bu şekilde kabaca dört seviyede ele alınması genel bir tasniftir nitekim gerçek sayı belirsizdir. Bu dört seviye birer sınıf olarak nitelendirilebilir ve her birinde alt şubeler mevcuttur Dünyevi âlem, ara âlem ve semavi âlem şeklinde üç katlı olarak tasvir edilen âlemler⁸⁴, Yunus Emre'de üçüncü kapıda karşılaşılan “üç evren” sembolünün açılımını sunmaktadır:

*Üçüncü kapusunda üç evren vardur anda
Sana hamle iderler olmasun kim dönesin*⁸⁵

Yaratılmış âlemin hiyerarşik sıralamasında yer alan üç âlem; yeryüzü, ara âlem ve semavi âlem şeklinde isimlendirilmektedir.⁸⁶ Bu hiyerarşide her âlem bir üst âlemin yansımasıdır. Bu durumda ara âlem, semavi âlemden sadır olmaktadır. Psikik seviye olarak nitelenen bu âlem hayır kadar şerri de içinde barındırmaktadır. Bu nedenle bu âlem ikiye ayrılmaktadır. İç içe geçmiş âlemler şeklinde sıralanan şemada yeryüzü içindeki merkez daireyi, ara âlem onun dışındaki katmanı ve en dış daire de semavi âlemin alanını belirlemektedir. Orta katmanda yer alan ara âlemin üst yayı cennetler ve melekler şeklinde tasvir edilen hayır kısmını içerirken, alt yay cehennemler ve şeytanların bölgesi olarak tanımlanır. Varlık bakımından hayır ve şer de eşit derecededirler. Ara âlem, Yaraticının gazap ve rahmetinin, celâl ve cemâlinin iki kutuplu yansımasından oluşmaktadır. Bu nedenle bu âlem cehennem olarak da isimlendirilmektedir. Bu kutupluluğu aşmak, korkudan mutluluğa kadar her çeşit durumun daha yoğun tecrübe edilmesi, semavi seviyeye ulaşabilmenin zorunlu durağıdır.⁸⁷

“Kutsal sandığın saklı olduğu çadır” veya “Tanrı'nın mekânı” olarak tasvir edilen gönül; cennet yani dünyanın merkezidir. Günah işleyip gönülden uzaklaşan kimse “adaletin pençesi” ile karşılaşır. Gönle yaklaşan insan ise özgürleşir ve “rahmetin eli”ne düşer. Böylelikle yolda çatallanan iki ayrı evre söz konusudur. İnci ve tırmanıcı evre şeklinde tanımlanan bu ikiye ayrılan yol; aşağı yönde cehennem, yukarı yönde ise cennetin

⁸¹ Tatçı, Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin, 2/270

⁸² Tatçı, Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin, 2/288.

⁸³ Tatçı, Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin, 2/92.

⁸⁴ Smith, Unutulan Hakikat Dünya Dinlerinin Ortak Bakış Açısı, 60-61.

⁸⁵ Tatçı, Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin, 2/264.

⁸⁶ René Guénon, Dante ve Orta Çağ'da Dinî Sembolizm, çev. İ. Taşpınar (İstanbul: İnsan Yayınları, 2014), 51; Suzan Orçun, “Yunus Emre'de İnisyatik Yolculuk: Üç Âlem Tasavvuru”, 533-553.

⁸⁷ Huston Smith, Unutulan Hakikat Dünya Dinlerinin Ortak Bakış Açısı, çev. M. Temelli (Bursa: Verka Yayınları, 2022), 70-71.

konumunu tanımlar.⁸⁸ Bu tanımlama da cennetin ve cehennemin, meleklerin ve şeytanların, cemâlin ve celâlin mevzilendiği ara âlemin mahiyetini açık etmektedir.

Ara âlemde, dünyevi cennetin yedi derecesi bulunmaktadır. Bu âlemde hem melekler ve kutsanmış ruhlar hem de göklerin karanlık tersyüzleri olan şeytanlar ve lanetlenmişlerin yer aldığı yedi cehennem mevcuttur.⁸⁹ Göğün kapılarının açılması ile birlikte cehennemin kapıları da açılmaktadır.⁹⁰ Birinci kapıdan geçişle birlikte açılan gök kapıları, talibin önünde ona özel bir geçit oluşumunu sağlamaktadır. Bu geçit, içinde tüm zıtlıkların bulunduğu aşılması zorunlu olan pek çok engeli birlikte sunmaktadır. Bu doğrultuda eksene yerleşmek tüm güçlerin birlikte hücumu anlamına da gelmektedir. Bu nedenle Yunus Emre, üçüncü kapıda kendisine hamlede bulunan bu güçleri belirtmektedir.

Mevcut bulunulan şehâdet âlemi üzerinde melekût âlemi, onun da üzerinde ulvî âlem, onun üzerinde rûhânî âlem ve onun da üzerinde nûrânî âlem hiyerarşik bir şekilde sıralanmıştır. Bir, semâlar şeklinde şehâdet ve his âleminin üzerinde yüksek ve yüce olan melekût âlemi, bir de yerin ve göğün başka bir yere dönüştüğü, his ve hayal ürünü olan her şeyin kendisi için arz mesabesine dönüştüğü ulvî âlem söz konusudur. Nitekim kendisinin üstünde olanların kendi seması olduğu bir makama erişilmedikçe melekûtî olunamaz. Melekût âleminin ilk kapısı ince sırların inkişafıyla açılmaktadır.⁹¹ Bu hiyerarşik sıralamada melekût âlemi ara âleme, ulvî âlem ise semavî âleme denk gelmektedir. İlk kapının açılması anından itibaren harekete geçen metafizik unsurlar, yolun sunacağı düzeneği de bir şekilde harekete geçirmektedir. Aşamalı bir şekilde gerçekleşen yolculukta âlemlerin sırasıyla müşahade edilmesi gerekli idrak açılımını da temin ettirmektedir.

Kozmosun tamamının veya varoluş tabakalarının tümünden geçilmesinin zorunlu olmasının nedeni tüm nesnelere yayılan gücün “Güneşi ve yıldızları harekete geçiren aşk” olduğunu idrak edebilmektir.⁹² Aşk; dünyaya ait, insan kaynaklı bir durum değildir. Allah ile insan arasındaki ezeli bir bağlantıdır. Dünyaya, gönlüne Allah tarafından yerleştirilen aşk bilgisiyle gelmiş olan insanın, yeryüzünden çıkışı yine aşk ile gerçekleşebilecektir. Bu itibarla aşk, insan için hatırlanmak zorunda olunan ezeli bir hakikattir.⁹³ Tüm âlemleri kuşatan ve devinimi temin eden aşkın gerçek manada keşfedilebilmesi bir bütün olarak varoluş katmanlarının görülmesiyle mümkündür. Hiyerarşik bir şekilde sıralanan bu katmanlarda yükselme de her tabakadan diğerine geçişin kapısına gelebilmekle mümkündür.

Zümriit Tablet'te yer alan ilk önerme olan “Aşağıda ne varsa yukarıdaki gibidir” sözü kapsamında yer alan insan ve kâinat denkliliği, geleneksel bakış açısından temel bir önermedir. Bu denklik gereğince üç âlem tasavvurunda yer alan yükseklik tasvirleri ile ifade edilen dünyevi âlem, ara âlem ve semavi âlem üçlemesinin derinlik tasvirlerindeki karşılığı beden, zihin ve nefis şeklindedir. Bu sıralamada alt âlem bir üst âlemi bilmekten yoksundur. Örneğin dünyevi âlem ara âlemi bilemez. Ancak ara âlem dünyevi âlemi bilir ve ona

⁸⁸ René Guénon, *Geleneksel Formlar ve Kozmik Devirler*, çev. L. F. Topaçoğlu (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 93-94.

⁸⁹ Leo Schaya, “Tanrı'nın Süreti, Mahlûkat”, *Her Yerde Tanrı'ya Görmek*, çev. A. Gündoğdu (İstanbul: İnsan Yayınları, 2018), 331.

⁹⁰ Burckhardt, *Doğu'da ve Batı'da Kutsal Sanat, Sanatın İlkeleri ve Yöntemleri*, 120.

⁹¹ İmam Gazzâlî, *Nûr Metafizîği Mişkâtü'l-Envâr*, çev. A. C. Köksal (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2023), 27-28.

⁹² Nasr, *İnsan ve Tabiat*, 134.

⁹³ Demirli, “Yunus'un Tasavvuf Anlayışının Kurucu Unsurları: Ezeli İnsan ve Kadim Tanrı Arasında Aşka Dönüşen İman”, 61-62.

hükmedebilir. Beden zihni bilemez ancak zihin bedeni bilir ve ona hükmeder. Bu durumda her âlem onun üstündeki ve onu kuşatan âlem tarafından bilinip hükmedilebilmektedir.⁹⁴ Yükseklik mecaziyla dünyevi âlemden ara âleme, derinlik açısından bedenden zihne geçiş yapılmasıyla birlikte dikey eksene yerleşen talip için hayır ve şer güçleri aynı anda harekete geçmektedir.

Yeryüzü cenneti, konumu açısından “kâinat üstü” kabul edilmesine rağmen, hâlâ kâinatın bir parçasıdır. “Hayat Ağacı”nın meyvesinin buradan temin edilmesinin nedeni böylece ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda âlemin merkezine ulaşan varlık ölümsüzlük kazanmaktadır.⁹⁵ Beşer mertebesindeki bütün cihetlerin birleşip bütünlenmesi bu mertebenin merkezinde gerçekleşir. Bu merkez de cennettir. Ancak yine de bu izafidir. Zuhurun tamamı söz konusu olduğunda ise kayıtlı var oluştan özgürlüğün tek yolu bir mertebenin merkezinden külli varlığın merkezine yönelik bir bağlam değişiminin sağlanmasıdır. Külli varlığın merkezi ‘Zat Cenneti’ olarak adlandırılmaktadır.⁹⁶ Böylelikle iki farklı cennet tanımlaması söz konusudur. Ruhsal ikinci doğum süreci ile birlikte erişilen cennet izafidir. Ancak “Ruhsal Üçüncü Doğum” ile birlikte büyük sırlara vakıf olan insan “Şemsi kapı”dan geçmek suretiyle “Zat Cenneti”ne erişmektedir. Bu doğrultuda semavi âleme geçiş yapılması, cennet tabakasına erişilmiş olması, kâinat içi yükselişin son evresini sunmakla birlikte hâlâ kâinat içinde konumlanmış olmanın anlamını yansıtmaktadır.

2.4. Dört Pir Kapısı

Yolculukta erişilen dördüncü kapı, dört pir olarak belirtilen ve bunun da rumuz olduğu bildirilen bir aşamayı barındırmaktadır:

Dördüncü kapısında dört pîrler vardır anda

*Bu söz sana rumûzdur gör kim delîl bulasın*⁹⁷

Dört sayısı genel anlamıyla maddeyi temsil eden dört unsurun yansıması olarak değerlendirilmektedir. Dört unsur, âlemimizin “kaideler”idir. Cismani âlemin tamamı bu dört unsur üzerine kuruludur.⁹⁸ Bu nedenle dört unsur, daha derin anlamda beşeriyeti, beşerî unsurları, varlığın beden olarak yansıyan fizik boyutunu temsil etmektedir. Bu boyut görünenden daha katmanlı bir açılımın sınırlarını oluşturmaktadır. Bu boyutta benliği ben yapan unsurlardan çözüme, fizik yasanın alt üst olması söz konusudur. Dört unsur gerçek anlamının da ötesinde manevi pek çok anlamı da bünyesinde barındırmaktadır. Bu unsurlar simgeselliği açısından ruhsal ikinci doğumun anlam alanına sahiptir. Nitekim Yunus Emre, tanımladığı yol tasvirlerinin yer aldığı beytinde, geçidi olmayan derin suların mevcudiyetine değinmektedir. Geçidin olmaması suya dalmayı zorunlu hâlâ getirmektedir. Bu dalış da zaman ve mekânın ötesine olan yolculuğu temsil etmektedir:

Bu yol uzakdur menzili çokdur

*Geçidi yokdur derin sular var*⁹⁹

Deniz, nefsanî kuvvelerin tâbi olmayanını yok eden celâl sıfatıdır. Hz. Nuh aleyhisselam’a mensup olan bu menzilde Nuh, nefsanî kuvveyi Hakk’a davet eder. Gemi,

⁹⁴ Smith, *Unutulan Hakikat Dünya Dinlerinin Ortak Bakış Açısı*, 88-89.

⁹⁵ Guénon, *Mukaddes İlmin Sembolleri*, 391.

⁹⁶ Guénon, *Mukaddes İlmin Sembolleri*, 391, 440.

⁹⁷ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/264.

⁹⁸ Guénon, *Mukaddes İlmin Sembolleri*, 331.

⁹⁹ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/103.

insanın varlığını remzeder. Burada varlık, ruh kuvvesiyle kurtuluşa ererek Hakk'a meyleder.¹⁰⁰ “Selamet Dağı” veya “Barış Mabedi” olarak da tanımlanan manevi merkeze ulaşabilmenin yolu “hırslar deniz”ini aşmakla mümkün olabilmektedir. Hırslar denizi, ‘suretler akımı’ni oluşturan her türlü geçici ve arızı değişiklikleri temsil etmektedir. Bu tamlama ile kast edilen “aşağı âlemdaki sular” âlemidir. Bu nedenle ‘Büyük Barış’ın fethi çoğunlukla denizde geminin yüzmesi şeklinde sembolize edilmiştir. “Sularda yürümek” kullanımı ise suret ve değişim âlemine olan hâkimiyeti ifade etmekte kullanılan bir sembolizm içermektedir.¹⁰¹ ‘Su üstünde yürümek’ sembolü aynı zamanda formun verdiği kısıtlamalardan kurtulmayı ve ferdiyetten özgürleşmeyi işaret etmektedir.¹⁰²

Bu kapıda unsurların uyandırılması söz konusudur. Ancak uyandırılan unsurlarla baş etmek gerekmektedir. Bu kapının imtihanı da budur. Eğer uyandırılan unsurlarla başa çıkılmazsa onların hâkimiyetine girilir. Her bünyede mevcut bulunan psişik unsurlar, bilincin merkezinden uzakta çeşitli seviyelerde uyku halindedirler. Bu unsurların arındırılabilmesinin tek yolu uyandırılmaları ve kurtarılmalarıdır. Ancak bu uyanışın şiddet ve öfkeyle gerçekleşmesi ve baş edilemeyecek kadar güçlü olması, nefsin bu güçlere boyun eğmesi gibi yıkıcı bir sonucu da getirebilmektedir. Nitekim *Shakespeare*’in *Kış Masalı* oyununda, *Leontes* nefsinde uyku halindeki unsurları uyandırmakla birlikte onlarla başa çıkamayarak onların hükmü altına girmiştir. Bu nedenle “yitik psişik cevherin” yeniden keşfedilerek, arındırılıp bütünleştirilmesi süreci, içinde tehlikeli bir boyutu da içermektedir.¹⁰³ Bu doğrultuda, varlığın arza dönük karakterini belirleyen dört unsurdan çözüme, beşinci kapıya geçişte beşeriyetin ağır yükünü geride bıraktıran bir işlev ortaya koymaktadır. Nitekim çözüme geçmek isteyen bir akarsuyun, buhar olup göğe yükselmek ve tekrar yağmur olup yağmak ve yeniden nehre dönüşmekten başka şansı yoktur.¹⁰⁴

2.5. Beş Ruhban Kapısı

Dört unsur, âlemimizin “kaideler”idir. Cismani âlemin tamamı bu dört unsur üzerine kuruludur. Beşinci bir unsur olan “öz”, eter (el-ethir) de mevcuttur. Ancak bu unsur diğer dört unsurla aynı düzlemi paylaşmaz. Nitekim unsurlar birer kaide iken, eter bizzat bu âlemin ilkesidir. Bundan dolayı unsurların çokluğunu birleyen bir özelliğe sahiptir.¹⁰⁵ Geleneksel kozmolojide evren; yedi iklim, yedi gezegen üzerine yer merkezli, ay-altı ve ay-üstü âlem dikotomisine dayalıdır. Ay-altı âlem, dört unsurdan oluşmaktayken, ay-üstü âlem ‘esir’ maddesindedir.¹⁰⁶ Bu minvalde, dört ile arza dönük olan yön, beş ile arşa yönelmektedir. Beş, maddi âlemden kopuşu ve yükselişi, çokluktan birliğe olan yükselişin başlangıç noktasını işaret eder. Bu hâliyle de beşinci kapı ile birlikte mücadele daha üst alanlarda gerçekleşen, manevi düzlemin sınırlarını barındıran bir sembolizme doğru evrilmektedir.

*Beşinci kapısında biş ruhbân vardur anda
Dürlü metâ’lar satar olmasun kim alasin*¹⁰⁷

¹⁰⁰ Şeyh Bâlî-i Sofyevî, “Şeyh Bâlî-i Sofyevî’nin Telifatından Etvâr-ı Seb’a”, 253-254.

¹⁰¹ René Guénon, *Dante ve Orta Çağ’da Dinî Sembolizm*, çev. İ. Taşpınar (İstanbul: İnsan Yayınları, 2014), 83.

¹⁰² René Guénon, *Varlığın Mertebeleri*, çev. V. Yalsızuçanlar (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013), 60.

¹⁰³ Martin Lings, *Shakespeare’in Kutsal Sanatı*, çev. İ. Durdu (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001), 107, 217.

¹⁰⁴ İdres Shah (1970) akt. Smith, *Unutulan Hakikat Dünya Dinlerinin Ortak Bakış Açısı*, 124-125.

¹⁰⁵ René Guénon, *Mukaddes İlim Sembolleri*, çev. F. Karaküçük (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022), 331.

¹⁰⁶ Mehmet Aysoy, *Modernlik ve Marifet René Guénon ve “Kutsal Bilim” Üzerine* (Ankara: Altıya Yayıncılık, 2020), 128.

¹⁰⁷ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/264.

Kendisini maddeden soyutlayan kişi anlamında kullanılan ruhban, yaşadığı ruhani âlemden çıkmak istemediğinden dünyevi işlerle uğraşmayan kimsedir. Ruhban, talibin yolculuğunda yaşamak zorunda olduğu bir makamdır. Beş ruhban, talibin aşmak ve tecrübe etmek durumunda olduğu beş manevi güç olan “hayal, fikir, akıl, hıfz ve zikir” şeklinde isimlendirilebilen melekelerin temsili olarak yer almaktadır. Talibin yolda kendisine teklif edilecek olan bu “beş ruhban” anlamındaki beş meta’ı alması, yolun sunduğu imtihanı kaybetmesi anlamına gelmektedir.¹⁰⁸

Özünde ilahi bir anlamlandırma taşıyan iki sayı olan bir ve yedi sayıları, kendi aralarındaki sıralama ile oluşun öyküsünün bütününe yansıtmaktadır. Genel sembolizm gereğince bir Yaratıcı’yı; iki, Ruh’u; üç, Gökler’i; dört, yeryüzünü, beş, dört unsurun, dört mevsimin ve dört pusula yönünün merkezindeki, yer ile gök arasında bağlaçlık işlevine sahip olan, dikey eksenle yerleşecek olan insanı temsil etmektedir. Oluşun bütün seviyelerinin merkezinden geçen eksen, aşkın bir derinlik ve yükseklik boyutuna sahiptir. İnsanın yer ve gök arasındaki bağlaçlık işlevini yerine getirebilmesi bu eksene yerleşebilmesi ile sağlanabilecektir. Dolayısıyla beşinci merteye, beşer-üstü boyutu, beşinci-özü temsil etmektedir. Bu sayı aşılanaya kadar beşer-üstü boyuta geçiş mümkün değildir.¹⁰⁹ Kozmik derecelerin ve onların ilahi arketiplerinin bir özeti olan insan, tüm mahlûkat içinde evrensel hakikati en mükemmel şekilde temsil eden tek varlıktır. İnsan, kozmos içindeki kesişim noktasıdır. En mükemmel hâline ulaştığında tüm yaratılmış içerisinde yalnızca insan, Tanrı’nın sonsuz bilgisi ile kendisine katıldığı varlıktır. İlahi zenginlikler; insan aracılığıyla fikir, kelam, şekiller ve bedensel hareketler şeklinde ortaya çıkarlar. Bu itibarla Tanrı, insan vasıtasıyla tüm yaratılmışı tekrar kendinde toplar.¹¹⁰ Dikey yükseliş için eksene yerleşmek, uzay planının dışına çıkış oluşturmak anlamına gelmektedir. Bu itibarla dikey eksen, uzaysal koşulun ve maddi dünyanın aşılmasını sembolize etmektedir.¹¹¹ Bu mevzide yapılması gereken kemalin bir gereği olarak her tavrın tahsilinin ardından terk etmektir. Son menzile varıncaya dek daha yüksek makama hareket halinde olmaktır.¹¹² Tüm bu açıklamalar doğrultusunda beşinci kapıda insan, yükseklik ve derinlik boyutlarının merkezinde konumlanma anlamına gelen dikey eksen olma işlevini yerine getirmektedir. Böylece insan, beşinci kapıda, bir geçit, bir köprü, âlemleri birbirine bağlayan iki yöne de açılan bir vasıta hâline gelmektedir. Beş ruhbanın sunduğu teklife aldanmayarak imtihanı geçen talip, kendisini dünyanın ve maddenin sunduğu tutsaklıktan kurtarmış, dikey eksene yerleşmiş olan mükemmel insanı temsil etmektedir.

İnsanın “psşik yenilenmesi” anlamında ikinci doğum, insanın profan dünyadan ölümüdür. Üçüncü doğum ise doğrudan doğruya manevi düzlemde gerçekleşen fert üstü imkânların mekânına geçiştir. İkinci doğum, “kâinatta doğum” iken, üçüncü doğum “kâinatın dışında doğum” şeklinde tanımlanır. Hermes terminolojisine göre bu doğum “kâinattan çıkış” anlamını taşımaktadır. Salikin varlığının yeni gelişim aşamasında üstesinden geldiği bir durum değişimi olan ikinci doğum, üçüncü doğumun zorunlu hazırlayıcısı hükmündedir. Kâinat, varlığın çıkması gereken bir tür “mezar”dır. Bu süreç bir

¹⁰⁸ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 1/273-274.

¹⁰⁹ Lings, *Simge ve Kökenörnek, Oluşum Anlamı Üzerine*, 109.

¹¹⁰ Schaya, “Tanrı’nın Sûreti, Mahlûkat”, *Her Yerde Tanrı’yı Görmek*, 332-233.

¹¹¹ Borella, *Dinsel Simgeçiliğin Bunalımı*, 157.

¹¹² Şeyh Bâlî-i Sofyevî, “Şeyh Bâlî-i Sofyevî’nin Telifatından Etvâr-ı Seb’â”, 263-264.

tür “kâinattan ölüm”dür. “kâinat dışı” doğum, “yeniden diriliş”in temsilidir. Bu diriliş ile birlikte hakikatin doğrudan görülmesi sürecine geçiş yapılır. Bir “gün ışığına çıkma” olarak nitelenen bu doğum, ezeli “arketipler” olan değişmez özün “kalıcı gerçekliği” içindeki imkânların müşahedesini içermektedir. Tam bir inisiyasyon sürecinin iki ardışık aşaması olarak nitelenen bu yolculuk, sembolik anlamda özünde “eksenel”, “beşer dışı” bir şekilde uzayan bir boyuta sahiptir. Vücuttaki çakralarla bağlantısı olan bu ardışık “uyarılar”, dikey yolculukta kat edilmesi gereken aşamaların gereğidir.¹¹³

“Küçük gizemler” ile ilgili olan “ruhsal ikinci doğum” sürecini, “büyük gizemler”in bir yansıması olan “ruhsal üçüncü doğum” takip etmektedir. “Küçük gizemler” arza, beşer hâline denk gelir, “büyük gizemler” ise semayı yani beşer üstü hâlleri temsil etmektedir. Giriş kapısı bazen “insanların kapısı” olarak tanımlanır ve böylece “küçük gizemler”e işaret eder. Bu sürece adım atanlar, beşeriyet hâlinin henüz üzerine geçememiş profan kimselerdir. Çıkış kapısı ise “tanrıların kapısı” olarak tarif edilir. Bu tanımlama ise bu kapıdan sadece beşerüstü varoluş seviyesine erişimi olanların geçebileceği hakikatini içerir.¹¹⁴

Bu hâliyle kapı önüne gelene kadar ve “insanların kapısı”ndan girip de “tanrıların kapısı”ndan çıkana kadar ruhsal ikinci doğumun, “küçük gizemler”in gereğini yerine getiren talip, “tanrıların kapısı”ndan çıkabilmesi ile birlikte “büyük gizemler” sürecini tamamlamakta ve hakiki anlamda ölümsüzlüğü elde edebilmektedir. Bu minvalde arza, beşer hâline denk gelen son kapı dördüncü kapıdır. Nitekim dördüncü kapı unsurlardan geçmenin kapısıdır. Dört unsur, maddi âlemin temelini oluşturmaktadır. Dördüncü kapıdan geçiş için verilen mücadele sonunda beşinci kapıya erişen insan, dikey eksenle konumlanabilmektedir. Beşinci ve altıncı kapıdaki imtihanı kazanması ile birlikte ise yedinci kapı olan kurtuluş kapısına erişmektedir. Ruhsal üçüncü doğuma taşıyan bu kapı, kâinattan çıkış anlamına gelmektedir. Merkezde konumlanmanın sunduğu zamansızlık ve mekânsızlık boyutunun, ölümsüzlüğün ve kâinat dışında konumlanmanın yegâne vasıtasıdır. Her kapı, bir mücadele unsuruyla belirlemekle birlikte, her zafer elde edilen bir sır bilgisini temin ettirmektedir. Her çaba bir üst düzey kazanımı beraberinde getirmektedir.

2.6. Huri Kapısı

Manevi yolculuğun altıncı kapısı, oldukça çetin mücadelelerin ardından erişilen sükûnu anımsatmaktadır. Ancak mücadele farklı bir düzlemde devam etmektedir. Nitekim güç bir nefis imtihanı talibi beklemektedir. Talip için zor mücadelelerin ardından hak ettiği bir mükâfat olarak algılanabilmesi de mümkün olan huri sembolü beyitte şu şekilde yer almaktadır:

Altıncı kapısında bir Hûr oturur anda

*Sana eydür gel berü olmasun kim varasın*¹¹⁵

İlâhî/nurânî bir tuzak olarak değerlendirilen huri tanımı da bir sembol işlevini yerine getirmektedir. İsmail Hakkı Bursavî, “hûr” sembolünün ulûm ve marifet anlamına geldiğini, hurinin kesbî ve zahiri ilimleri temsil ettiğini belirtmektedir. İlim ve irfanın manevi sureti

¹¹³ Guénon, *Mukaddes İlimin Sembolleri*, 270-272.

¹¹⁴ Guénon, *Mukaddes İlimin Sembolleri*, 275-276.

¹¹⁵ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/264.

olan huri sembolü, insanda çeşitli ilim ve irfanın tecellisinin manevi suretidir. Bu suretle yetinilmesi yolculuğu tamamlayamamakla sonuçlanır.

Bu kapıda nurani perelerden biri olan keramet, salikin onun için çok istekli olduğu durumda onunla kayıtlanmasına neden olur. Bu kayıt daha yücelere erişilmesi önünde engeldir. Yüksek makamlardan düşüşe neden olur. Hatta maksada kavuşmak artık imkânsızdır. Bu nedenle keramete meyletmemek, keramet sahipleriyle meşgul olmamak gerekmektedir. Keramet Allah'ın Zât'ıyla ilgili değildir, bir esmanın özelliğinin gereği veya riyazetlerin sonucudur. Nefsî tesir ve bazı riyazetlerin özelliklerinden olan, kerametın suretinde çok hâller zuhur eder. Perdeli olanlar bu hâlleri keramete yorup tuzağa düşerler. Bu nedenle keramet oluşmasındansa oluşmaması daha iyi olan tehlike mahallidir. Şeriatin kuvvetinin gizli olduğu zamanımızda keramet de gizlidir. Keramet bâtında oluşur ve örtülüdür.¹¹⁶ Bu nedenle keramete meyleden talip için maksada erişmeden yenilmek de söz konusudur ve geri dönüşü yoktur. Bu konuda Yunus Emre ikazda bulunmaktadır:

Çün kim anda varasın ol Hûrîyi alasın

Bir vâyeden ötürü yoldan mahrûm kalasın¹¹⁷

“Kozmik mağara” varlığın tecelli yeri olarak tasvir edilir. Burada beşer hâlinde tecelli eden insan, eriştiği manevi seviyeye göre “insanların kapısı” ve “tanrıların kapısı” olarak tanımlanan iki kapının birinden dışarıya çıkabilecektir. “İnsanların kapısı”ndan giren ve beklenen manevi dereceyi elde edebilen varlık, “tanrıların kapısı”ndan dışarı çıkmayı başarır. Ancak beklenen dereceyi elde edemeyen “insanların kapısı”ndan çıkan insan, zuhur âlemine dönemeyeceği için “kozmetik mağara”ya yeniden giriş yapar.¹¹⁸ Bu itibarla yeterli manevi düzeye erişinceye dek bitmeyecek olan bir imtihandan geçme söz konusudur. Bu itibarla altıncı kapı; ya yolun sonu ya da mücadelenin devamı anlamına gelmektedir. Her kapının sahip olduğu bu geçiş ve dönüş yolunu belirleyen imtihanlar, manevi yolculuğun bulunduğu korkudan ümide, aşktan vecde taşıyan durum değişimlerinin bütünüdür.

2.7. Kurtuluş Kapısı

Kurtuluş kapısı olan yedinci kapı, insanın yükseliş yolculuğunun son evresini içermektedir. Nitekim artık yükselecek bir boyut kalmamıştır. Güneşten geçip de ötesine uzanmak anlamına gelen bu geçiş, kâinattan çıkışın, uzaysal ve zamansal olmak üzere her iki döngünün ötesine ulaşmak demektir. Yunus Emre'nin mısralarında bu kurtuluş açıkça dile getirilmektedir:

Yidinci kapısında yidiler otrur anda

Sana kurtuldun dirler gir dost yüzün göresin¹¹⁹

“aşağıdaki dünya”ya dönük olması yönünden “ölüm” ile özdeş kabul edilen Güneş, “ölümsüzlük kapısı” olarak da tanımlanmaktadır. Bu şekilde Güneş'in diğer tarafta yer alan “kâinat dışı” âleme bakan yüzü ölümsüzlükle özdeştir.¹²⁰ Sıfatların fenasının gerçekleştiği bu kapıda Hak ile kul arasındaki perde kalkar ve kulda şeylik tarafına ait hiçbir şey

¹¹⁶ Şeyh Bâlî-i Sofyevî, “Şeyh Bâlî-i Sofyevî'nin Telifatından Etvâr-ı Seb'a”, 263-264.

¹¹⁷ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/264.

¹¹⁸ Guénon, *Mukaddes İlmın Sembolleri*, 278.

¹¹⁹ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/264.

¹²⁰ Guénon, *Mukaddes İlmın Sembolleri*, 390.

kalmayınca dek her şey Allah tarafında sabit kılınarak ayna olur. Ardından bu ilahi ayna eşyanın tümüne ayna olur. Bu durum zati tecellide tamamen fena halini hâsıl eder. Perde Hakkî taraftan halkî tarafa geçtiğinde insanların değer vermelerinden perdelenmek gerekmektedir. Bu yedinci kapı sıfatların nefyi ile sonuçlanır. Ancak Zatta fena olmadan tabiatın unsurlarından kurtulanamaz. Manevi İdris makamı olan bu makam hava boşluğunda seyrederek, buradaki tavır sürekli nurani elbise giymektir. Bu makam manevi güneş olduğundan buna “şemsiyye tavrı” da denmektedir.¹²¹ Nitekim Yunus Emre sülûk yolculuğunda yaşadığı yükseliş tecrübesinde eriştiği son evreyi nûr olup güneşe erişmek şeklinde tanımlar. Ancak güneşe erişene kadar kat edilen yol kâinat içi düzlemde gerçekleşir, ancak yedinci ışın olmak güneşin görünmeyen yüzünden öteye de erişmek anlamına gelir ki ölme ve dirilme süreçlerinde ruhsal üçüncü doğumun anlam alanını sunar:

Ay oldum âleme toğdum bulut oldum göge ağdum

*Yagmur olup yire yağdum nûr olup güneşe geldüm*¹²²

Burada ilginç olan Güneş’in, yedi ışınlı olarak tanımlanan bir formüle sahip olmasıdır. Bu formülde birbirine karşıt ikili ışınla altı ışını oluşturan şekli, merkezden kesen, Güneş’ten geçen bir “yedinci ışın” mevcuttur. “Ölümsüzlük” âlemi olarak tasavvur edilen, Güneş ötesi âlemlere taşıyan bu “yedinci ışın”, son ölüm ve hakiki “ölümsüzlüğe geçiş”i temin eden fakat bunu ancak ruh boyutunda gerçekleştirebilen bir mahiyete sahiptir. Bu itibarla her varlığın “kalbi”, bu “yedinci ışın” aracılığıyla doğrudan Güneş’e bağlanabilmektedir. Bu “şemsi ışın” sayesinde Güneş ile olan bağlantı sürekli ve değişimsiz sağlanabilmektedir. Bu ışın aynı zamanda varlığın bütün hâllerini birbirlerine ve merkeze bağlayan “Âlemin Ekseni” ile kesişmektedir. Sadece “ârif”e özel bir yol olan bu kapı, “Güneş’in ötesi”ne geçip “kâinat”tan nihai çıkışı temin eden bir “eksen” ve “yedinci ışın”dır. “Yedinci ışın” zuhur döngüsünü tamamlamış olan varlığın zuhursuzluk âlemine dönüş “Yol”udur. “Yol”dan geçmek, zuhur âleminde yanılısma olarak ayrıldığı, gerçekte ise hiç ayrılmadığı ilke ile bütünleşmektir.¹²³ Bu doğrultuda Ruhsal Üçüncü Doğumunu gerçekleştirmiş olan bir “ârif”, bu yedi kapının eşliğinden geçebilmiş, bizzat kendisi bu yedinci kapının yani yedinci ışının kendisine dönüşmüş olan bir “eksen”dir.

Çün içerü giresin dost yüzini göresin

*Ene'l-Hak şerbetini dost elinden içesin*¹²⁴

¹²¹ Şeyh Bâli-i Sofyevî, “Şeyh Bâli-i Sofyevî’nin Telifatından Etvâr-ı Seb’â”, 266-268. Buradaki ayna sembolünün Hermetik bir metinde yer bulan karşılığı da söz konusudur. Süryanice Hermetik bir metinde yedi gezegensel feleğe denk gelen, yedi kapının ardındaki bir tapınakta bulunan, gizli bir aynadan söz edilmektedir. Hiçbir insanın kendisini maddi olarak göremediği bu aynada kendisini gören insan, kendisinde utanılacak bir hâl hissederek bu hâli kendisinden atar. Bu şekilde saflaşan nefis, Ruh’un kendisine dönüşür. Sükûna ulaşan nefis, Tanrıyı bildiği ve onun tarafından bilindiği yüksek bir hâl yaşar. Gölgesiz bir hâle eriştiğinden zincirlerinden ve bedenle paylaştıklarından kurtarılır, mükemmel bir insan olur. Bu yedi kapı, duyuşal âlemin ötesindeki on iki semavi konağın ardındaki yedi göğe denk gelmektedir. Bu yedi kapının yani yedi göğün ardında görülemeyen duyuşların gözü olan Ruhun gözü mevcuttur. Bu göz, her yeredir ve her şeyin ötesindedir. Oraya ulaşabilen kişi, Onun gücünün içinde her şeyin mevcut olduğu bu mükemmel Ruh’u orada görür. bk. Berthelot (1893) akt. Titus Burckhardt, *Simya Sembolizm ve Dünyagörüüşü*, 58-59.

¹²² Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/248.

¹²³ Guénon, *Mukaddes İlmin Sembolleri*, 316-319, 412.

¹²⁴ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/264.

“Şemsî kapı” ve “Kamerî kapı” tanımlamasıyla iki farklı kapı söz konusudur ve bu kapılardan ilki “kâinat dışı” anlamıyla Cennet’i ifade ederken “Kamerî kapı” “üç âlem”den biri olan en yukarıdaki âlemi içermektedir. Her ne kadar en yüksekteki âlemi temsil etse de diğer iki âlemle birlikte Kâinat’ın içinde kabul edilir. Bu itibarla “Şemsî kapı” varlıkların Kâinat’tan çıktıkları böylece de zuhur âleminin her türlü kaydından özgürleştikleri ve “ölümden ölümsüzlüğe” geçiş yaptıkları kapıdır.¹²⁵ Bu açıklamalar da gösterir ki kamerî kapıdan geçiş ruhsal ikinci doğumun gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Şemsî kapıdan geçilmesiyle birlikte ise ruhsal üçüncü doğum aşamasına geçiş yapılır ve bu da ölümsüzlüğü elde edebilmenin tek yoludur.

Yaratılmışların miracının son evresi ise ferdaniyet ülkesi olarak tanımlanmaktadır. Ancak kesret içerisinde gerçekleşebilen yükseliş tasavvuru, vahdete ulaşıldığında yok olmaktadır. Bu menzilde alt ve üst, inme ve çıkma telakkisi yok olur. Bu noktadan sonra herhangi bir hâl değişimi ancak dünya semasına inmekle gerçekleşebilir. Bu nedenle âlimler “Dünya semasına iniş, meleğin inişidir” demektedirler.¹²⁶ Kâinat içi durumu yansıtan çokluk, inme ve çıkma, alt ve üst derecelendirmesini oluşturur. Ancak kâinattan çıkışla birlikte tüm seviyeler yutulur.

Abdulkerim el-Cili’ye göre nefsin diğer tüm melekelerini aşan sezgisel ve birleştirici bir bilgi organı olan kalp, güneş ile aynıdır. Işıyla gezegenleri aydınlatan güneş, yine aynı şekilde ışığıyla nefsin diğer tüm melekelerini aydınlatan kalbe denktir.¹²⁷ Güneş, ay, bulut şeklinde yükseklik ve yücelik metaforlarıyla aktarımı sağlanan bu sembolizmin derinlik metaforlarındaki karşılığı olan kalp veya gönül ve ruhsal düzeyde yaşanan derinleşme ve kalp gözünün açılması süreçleri aynı dikey eksenin farklı düzeylerini yansıtmaktadır. Derinlik anlamında kapı önü temizlenen ve bizzat o kapıya dönüşerek açılan gönül kapısı, manevi âlemlere yapılan yolculuğun sırrını muhafaza etmektedir. Nitekim şimdiye dek açılımı sunulan 242. şiirde çeşitli sembollerle aktarılan unsurların tümünün vücuttaki mevcudiyeti Yunus Emre tarafından şöyle dile getirilmektedir:

*Şu didüğüm kelecî vücûddan taşra degül
Tefekkür kılurısın cümle sende bulasın*¹²⁸

Ancak marifet deryasına gark olmuş, irfana erişmiş fakr makamına ermiş olan arifler için bu gönül şehrinin kapısı açılmaktadır.¹²⁹ Kurtuluş kapısı olan yedinci kapının açılışı, insanın kendi merkezile bütünleşmesinin derinlik tasviri olarak karşılığını sunmaktadır:

*Hak'dan nazar oldu bana Hak kapusın açar oldum
Girdüm Hakk'un hazinesine dürr ü gevher saçar oldum*¹³⁰

Tasavvufta sülûk, inisiyasyonda inisiyatik merhalelerin açılımını sunan bu yolculuk, kaynağı insan değil, Hak olan bir hakikatin serüvenini yansıtmaktadır. Nitekim son beytiyle Yunus Emre bunu ikrar etmektedir:

*Yûnus işbu sözleri Hak varlığından eydür
İsterisen kânını miskînlerde bulasın*¹³¹

¹²⁵ Guénon, *Mukaddes İlmî Semboller*, 417.

¹²⁶ İmam Gazzâlî, *Nûr Metafiziği Mişkâtü'l-Envâr*, 37.

¹²⁷ Burckhardt, *Simya Sembolizm ve Dünya görüşü*, 89.

¹²⁸ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/264.

¹²⁹ Kemikli, *Sufiyim Halk İçinde Yunus Emre*, 77.

¹³⁰ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/234.

¹³¹ Tatçı, *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*, 2/264.

Sonuç

Yunus Emre’de yedi kapı sembolizminin yücelik ve derinlik tasvirleri ile birlikte ele alınarak çözümlenmesinin yapıldığı bu çalışmada, tasavvufta manevi yükseliş anlamına gelen seyr-i sülûk sürecinde talibin yaşadığı inisiyatif yolculuğun yedi aşamalı öyküsüne yer verilmiştir. Bu yükseklik ve derinlik mecazlarında kullanılan kapı sembolünün ve her kapıda beliren birer mücadele unsuru olan kişi, aslan, evren, pir, ruhban, huri gibi metaforların sunabileceği anlam çerçevesi üzerinde bir çözümlene yoluna gidilmiştir. Gerek kapı sayısının yedi olması hususiyetiyle yedi sayısının sembolizmine, gerekse de kapı sembolizmi ile birlikte birinci kapı itibariyle sayılandırılan birden yediye kadar olan her bir sayının sembolizmine yer verilerek hem kapıların sayısı hem de kapılarda beliren unsurların temsil boyutları göz önünde bulundurulmaya çalışılmıştır.

Mevcut bulunulan mertebeyi en alt seviyede konumlandırarak bu hiyerarşik sıralamada, derinlik tasviri olarak gönül kapısından girme, kalp gözünün açılması; yücelik tasviri olarak beden kuyusundan semalara yükselme şeklinde yansıyan bu yolculuk, insanın merkezi kabul edilen gönül kapısının önünün temizlenmesi (arınma) vesilesiyle açılacak olan kapıdan başlayan serüveni yansıtmaktadır. Fizikten metafizik süreçlere, beşer hâlimden beşer üstü durumlara taşıyan bu yolculuk; yaratılıştaki, yeryüzüne inişte sayılandırılmış olan, geri dönüş yolculuğunda birer işaret hükmünü taşıyan yedi merhaleyi barındırmaktadır. Gerçek anlamda mekânsal bir çağrışım içeren kapı unsuru, bu çalışma kapsamında zamansal bir geçit olma işlevi sunmaktadır. Nitekim zamandan çıkış ve kozmik zamana geçiş anlamında boyutlar arası bir anlam alanıyla ortaya çıkan kapı sembolü, insanın bünyesinde mevcut yedi beden kılıdını açan bir mahiyet içermektedir.

Kapı sembolü beraberinde açık kapı ve kapalı kapı sembolizmini de getirmektedir. Açık kapı, yönü Allah’a dönük olan insanı, O’na dönüş hakikatini temsil ederken, kapalı kapı; sonsuza dek insan üzerine kapatılmış, kozmik gerçekliğin ve kurtuluşun yolu kesilmiş, sakat bir dünyaya ve cehenneme mahkûm edilmiş insanın bölünmüşlüğü ve çaresizliğini yansıtmaktadır. Teslimiyet ile açılan ilk kapıdan giriş, ardından iki aslan kapısının sunduğu ara âleme geçişi temin etmektedir. Hayır ve şer güçlerinin birlikte tesir etmesi durumunu yansıtan bu evrede, bu ikiliğin, kesretin aşılması, karşıtların çözümlenmesi gerekmektedir. Nitekim Hak katında hayır da şer de bir ve aynı şeydir. İnsandaki öfke âlemini de temsil eden yırtıcı hayvan sembolü, kendisi üzerinde hayvani kuvvetin tezkiyesi ile hâkimiyet kurulabilecek olan güçleri temsil etmektedir. Sevap işleyerek gönle yaklaşılması ile “rahmetin eli”ne dönüşecek olan bu yırtıcı hayvan kategorisi, günah işleyip gönülden uzaklaşmakla “ölümün dişleri”ne dönüşmektedir. Bu itibarla bu evre gazap ve rahmeti birlikte sunmaktadır.

Yunus Emre tarafından üç evren tarafından hücum edilen bir imtihanla beliren üçüncü kapı yeryüzü, ara ve semavi âlemlerden oluşan üç âlem tasnifinin açılımını yansıtmaktadır. Âlemi deveran ettiren gücün aşk olduğunun keşfi için bu üç kozmik âlemin üçünün de kat edilmesi gerekmektedir. Cismani âlemin dayalı olduğu beşeriyetin maddi kaidelerini oluşturan, dört unsuru temsil eden dördüncü kapı, bu unsurların aktive olmasını ve birbirlerine nüfuzunu gerçekleştirme gerekliliğini yansıtmaktadır. Nitekim beşer üstü bir konuma geçişin zaruri olduğu bu yolculukta fiziki unsurların ötesine geçmek gerekmektedir. Beş ruhban kapısı olan beşinci kapı, unsurları etrafında toplayan merkez olan beşinci unsur olan eteri, diğer bir denklik açısından da dikey eksene yerleşen

mükemmel insanı temsil etmektedir. Erişilen makamın ve elde edilen sır bilgisinin yeterli görülerek yolda kalınması, kendisine satılan metalara aldanılması anlamındadır. Bu imtihanın aşılması beşer üstü boyuta geçişi temin etmektedir. Eksene dönüşen talip, gök katlarından çıkabileceği hafifliği temin etmiştir. Huri imtihanını barındıran altıncı kapı, nefis tuzağını yansıtmaktadır. İlahi bir tuzak olan hurinin, zahiri ilimleri ve kerameti temsil eden bir sembol olduğu açıklanmaktadır. Bu imtihandan geçilememesi insanların kapısından çıkmak anlamını taşıyarak kozmik mağaraya geri dönüşü sağlar. Bu imtihandan geçilmesi hâlinde talip kurtuluş kapısı olan yedinci kapıya erişir. Kâinattan çıkış anlamını taşıyan bu geçiş, cennet ve cehennemin de ötesinde, Hak katında bir mertebenin sahibi olmak anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak insanın varlığının merkeziyle bütünleşebilmesi için belli merhalelerden geçmesi gerekmektedir. Bu merhaleler bedenden ruha, fiziki olandan manevi olana yücelme şeklindedir. Dinin özel bir alanı olarak beliren bu yol, ancak bu yolun zorluklarına katlanabilecekler için olan, herkese farz olmayan hususi bir yoldur. Tasavvufta seyr-i sülûk, ezoterik anlamda dini inisiyasyon kategorisinde yer alan bu hususi yol; yedi kapıdan geçiş şeklinde sembolize edilmektedir. Yedi aşamayı barındıran bu manevi yükseliş sembolizminin, diğer kadim geleneklerde yer alan sembolik düzeydeki yansımalarına da yer verilmiştir. Farklı mistik geleneklerde de mevcut olan bu sembolizm, manevi yükseliş yolculuğunun amaç edinilmesi noktasında bir ortaklığa sahiptir. Ancak akide ve kazanılan manevi hikmet açısından bağlam farklılıkları vardır. Bu itibarla son din olan İslam dini özelinde tasavvuf yolunun sunduğu seyr-i sülûk yolculuğu, aynı zamanda her kapıda (semada/ mertebede) elde edilen hikmet açısından diğer bütün mistik geleneklerin manevi yolculuklarından farklılık arz etmektedir. Bu yolculuk sadece bir manevi yükseliş değil, aynı zamanda her mertebede kazanımı sağlanan bir hikmet yolculuğudur. Hakikat-i Muhammediyye'ye bağlanmayan yoldan, menzile erişilemeden geri dönülür. Bu nedenle her ne kadar sembolizmde tespit edilen benzerlikler söz konusu ise de manada ve hikmetin kazanımında aynı bağlama sahip değillerdir. Yunus Emre'nin şiirlerinde yer alan yedi sema ve yolculuk, semboller ve ibare açısından İbn-i Arabî kozmolojisi ile aynıdır. René Guénon da Ekberî geleneğin son temsilcisi olarak bu kozmolojiyi hitap ettiği toplumun diline tercüme etmiştir. Bu çalışmada da usul olarak silsilenin bu temsiliyetine dikkat edilmiş ve Yunus Emre kendi geleneği içinde izah edilmiştir.

Kaynakça | References

- Ayan, Hüseyin. "Yunus Emre'de Sayıların Sırrı". *V. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri ve Sevgi Yılı Kongresi. Hazırlayan. G. Tanyeri. 17-29. Eskişehir: Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 1991.*
- Aysoy, Mehmet. *Modernlik ve Marifet René Guénon ve "Kutsal Bilim" Üzerine*. Ankara: Altiva Yayıncılık, 2020.
- Aysoy, Mehmet. "Ekberi Gelenek ve Yunus Emre". "21-ci əsrdə Yunus Əmrəni anlamaq" *Beynəlxalq Yunus Əmrə Simpoziumu. 226-232. Bakı: AMEA akad. Z.M.Bünyadov adına Şərqsünaslıq İnstitutu, 2021.*
- Aysoy, Mehmet. "Yunus Emre'nin Tasavvufi Kimliği Üzerine". *Her Dem Yeniden Doğarız Yunus Emre Yazıları. Editörler: O. Ünlü, S. Ay. Balıkesir: Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Yayınları, 2021, 179-185.*
- Babacan, Vasfi. "Yünus Emre Metinlerinde Sayılar". *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi 6/15 (2018), 270-304.*
- Baz, İbrahim. "Yunus Emre'de Eşik Metaforu ve Aşkın Boyutları". *Yunus Emre Sempozyumu. Ed. H. Yekbaş - M. S. Çakır. 135-156. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2022.*
- Borella, Jean. *Dinsel Simgeçiliğin Bunalımı*. çev. L. F. Topaçoğlu. İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.
- Boz, Murat. "Türk Kültüründe ve Alevi-Bektaşî İncancında Kapı-Eşik Kavramı". *Edeb Erkan Dergisi 3 (Temmuz-Eylül 2023), 157-171. <https://doi.org/10.59402/EE003202306>*
- Burckhardt, Titus. *Doğu'da ve Batı'da Kutsal Sanat, Sanatın İlkeleri ve Yöntemleri*. çev. T. Uluç. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017b.
- Burckhardt, Titus. *Simya Sembolizm ve Dünyagörüşü*. çev. M. Temelli. Ankara: Verka Yayınları, 2017a.
- Çakmaklıoğlu, M. Mustafa. *İbn Arabî'ye Göre İbadetlerin Manevi Yorumları*. İstanbul: İnsan Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Çiğ, Muazzez İlmiye. *İbrahim Peygamber Sümer Yazılarına ve Arkeolojik Buluntulara Göre*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1997.
- Çukurlu, Talip. "Sayılar ve Yunus Emre". *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri Kitabı. Hazırlayan. Erdoğan Boz. 165-180. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, 2010.*
- Demirli, Ekrem. "Yunus'un Tasavvuf Anlayışının Kurucu Unsurları: Ezelî İnsan ve Kadim Tanrı Arasında Aşka Dönüşen İman". *Darulfunun İlahiyat 32/Yunus Emre Özel Sayısı (2021), 43-66.*
- Dindi, Emrah. "Türk Dervişi Yunus Emre'nin Şeriat-Hakikat Makamı Namaz, Abdest, Oruç ve Hac Anlayışı". *Tetkik 2 (Eylül 2022), 199-228.*
<https://doi.org/10.55709/tetkikdergisi.2022.2.31>
- Duymaz, Ali. "Eşik Kültü ve Taptuk'un Eşiğindeki Yunus Emre". *AKAD Dergisi 5/10-11 (2019), 1-19.*
- Eliade, Mircea. *Babil Simyası ve Kozmolojisi*. çev. M. E. Özcan. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2002.

- Eliade, Mircea. *Dinler Tarihine Giriş*. çev. Lale Arslan Özcan. İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık, 2015.
- Eliade, Mircea. *İmgeler ve Simgeler*. çev. M. Ali Kılıçbay. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 5. Basım, 2022.
- Ersöz, Derya. *Ahmet Yesevi, Hakim Ata Ve Yunus Emre'de Tanrı Tasarımı*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2021.
- Guénon, René. *Dante ve Orta Çağ'da Dinî Sembolizm*. çev. İ. Taşpınar. İstanbul: İnsan Yayınları, 3. Basım, 2014.
- Guénon, Rene. *Geleneksel Formlar ve Kozmik Devirler*. çev. L. F.Topaçoğlu. İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Basım, 2015.
- Guénon, René. *İnisiyasyona Toplu Bakışlar I-II*. çev. M. Kanık. Ankara: Hece Yayınları, 2010.
- Guénon, René. *Mukaddes İlmî Sembolleri*. çev. F. Karaküçük. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022.
- Guénon, Rene. *Varlığın Mertebeleri*. çev. V. Yalsızuçanlar. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013.
- Güzel, Abdurrahman. *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 6. Basım, 2014.
- Hooke, Samuel Henry. *Ortadoğu Mitolojisi*. çev. Alâeddin Şenel. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1993.
- İbn Arabî. *Nurlar Risâlesi İttihad'ül Kevnî*. çev. M. Kanık. İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.
- İbn Sevdekîn. *İdrîs Fası Şeyh-i Ekber İbnü'l-Arabî'nin Fusûs'undan İdrîs Fası'na Şerh*. çev. V. Akkaya. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2013.
- İmam Gazzâlî. *Nûr Metafizîği Mişkâtü'l-Envâr*. çev. A. C. Köksal. İstanbul: Ketebe Yayınları, 3. Basım, 2023.
- Kahraman, Abdullah. "Yunus Emre Dîvân'ında Şerîat, Tarîkat, Hakikat ve Marîfet (Dört Kapı)". *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 1/1 (2017), 1-18.
- Karataş, Turan. *Yunus Divanı*. Ankara: Hece yayınları, 2019.
- Keleş, Reyhan. "Yedi Ulu Ozan'ın "Yedi" Sembolizmi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 83 (Güz-Eylül/2017), 49-79.
- Kemikli, Bilal. "Yunus ve Tenkit". *"Yunus Emre" 10 Temmuz 2021 Tam Metin Bildiriler Kitabı. Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi I. Uluslararası İslam Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu*. ed. Y. Z. Keskin vd. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021.
- Kemikli, Bilal. *Suflîyim Halk İçinde Yunus Emre*. İstanbul: Sufi Kitap, 2022.
- Kılıç, Mahmut Erol. *Hermesler Hermesî, İslam Kaynakları Işığında Hermes ve Hermetik Düşünce*. İstanbul: Sufi Kitap, 2017.
- Kılıç, Mahmut Erol. *Sufî ve Sanat*. İstanbul: Sufi Kitap, 2015.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli. haz. H. Karaman vd. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Küçük, Mehmet Alparslan. "Türk Destanlarında 'Sayı' Motifinin Dinî Yansımaları", *Gazi Türkiyat Dergisi* 1/13 (2013), 91-109.
- Lings, Martin. *On Birinci Saat*. çev. U. Uyan. İstanbul: İnsan Yayınları, 5. Baskı, 2016.
- Lings, Martin. *Shakespeare'in Kutsal Sanatı*, çev. İ. Durdu. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001.

- Lings, Martin. *Simge ve Kökenörnek, Oluşum Anlamı Üzerine*. çev. S. Sahra. Ankara: Hece Yayınları, 2003.
- Nasr, Seyyid Hüseyin. *İnsan ve Tabiat*. çev. Nabi Avcı. İşaret Yayınları: İstanbul, 2. Basım, 1988.
- Orçan, Suzan. “Yunus Emre’de İnisyatik Yolculuk: Üç Âlem Tasavvuru” *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 37 (Aralık 2023), 533-553.
<https://doi.org/10.29000/rumelide.1405766>
- Özdemir, Mehmet. “Yunus Emre’de Kozmolojinin Estetik Sunumu”. *Journal of Turkish Language and Literature* 6/3 (2020), 493-518. <https://doi.org/10.20322/littera.761586>
- Schaya, Leo. “Tanrı’nın Sûreti, Mahlûkat”. *Her Yerde Tanrı’yı Görmek*. çev. A. Gündoğdu. 323-334. İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.
- Schuon, Frithjof. *Dinlerde Biçim ve Öz*. çev. S. L. Gürkan. İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.
- Schuon, Frithjof. *İslam’ın Metafizik Boyutları*. çev. M. Kanık. İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.
- Schuon, Frithjof. *Yansımalar*. çev. N. Koltaş. Ankara: Hece Yayınları, 2006.
- Schwarz, Fernand. *Kadim Bilgeliliğin Yeniden Keşfi*. çev. A. M. Aslan. İstanbul: İnsan Yayınları, 3. Basım, 2019.
- Selahşur, Faracullah. Hz. Yusuf. 2008.
https://www.imdb.com/title/tt3084150/?ref_=fn_al_tt_2
- Smith, Huston. *Unutulan Hakikat Dünya Dinlerinin Ortak Bakış Açısı*. çev. M. Temelli. Bursa: Verka Yayınları, 2022.
- Sunar, Cavit. *Melamilik ve Bektaşilik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975.
- Şeyh Bâlî-i Sofyevî. “Şeyh Bâlî-i Sofyevî’nin Telifatından Etvâr-ı Seb’a”. *Halvetî Azizlerinin Etvâr-ı Seb’a Risaleleri*, Haz. F. Yıldız. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2019.
- Tanrıverdi, Mustafa. “Yûnus Emre’nin Ahlâk Anlayışı: Dîvân’daki Ahlâk-İbadet İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı), 27-42.
- Tatçı, Mustafa. “Bu Yolda Acâib Çok: -Yûnus Emre’nin Bir Şiirinin Yorumu-”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turcic* 2/4 (2007), 740-749. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.203>
- Tatçı, Mustafa. *Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin*. İstanbul: H Yayınları, 2008.
- Torebekzy, Lazzat. “Türk Halk Kültüründe ve Edebiyatında Yedi Sayısı”. *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E- Dergisi* 8/1 (2021), 82-91
<https://doi.org/10.30804/cesmicihan.888270>
- Tursun, Fatmagül Küçük. *Türk Kültüründe Kapı ve Eşik*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık, 2. Basım, 2016.
- Üç İnişiye. *Hermetik Felsefe ve Yedi Kozmik Yasa*. çev. S. Terek. İstanbul: Destek Yayınları, 3. Basım, 2019.
- Yıldırım, Ali. “Yunus Emre'nin Şiirlerinde Sayı Sembolizmi”. *Uluslararası Yunus Emre ve Anadolu 'da Türk Yazı Dilinin Gelişimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 62-75. Kırşehir: Kırşehir Belediyesi Basın Yayın, 2020.